

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Alternativy odnětí trestu svobody se zaměřením na probační službu.

Alternatives to Imprisonment with a Focus on Probation Service.

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Prof. Dr. Josef Dolista, Ph.D., dr.h.c.

Autor:

Barbora Sklenářová

Praha 2023

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce Prof. Dr. Josefovi Dolistovi, Ph.D., dr.h.c. za odborné vedení a cenné rady, které mi v průběhu zpracování této bakalářské práce udělil.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Alternativy odnětí trestu svobody se zaměřením na probační službu.“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:21.07. 2023

Barbora Sklenářová

Anotace

Cílem bakalářské práce je popsat a analyzovat současnou praxi fungování Probační a mediační služby a ukládání alternativních trestů, s určením nedostatků v této oblasti. Práce je koncipována jako teoretická. Nejprve je podán stručný úvod do problematiky trestání a trestných činů. Dále je již detailněji popsána činnost Probační a mediační služby. Pozornost je následně věnována popisu vybraných alternativních trestů, v nichž lze využívat služby Probační a mediační služby. Poukázáno je také na vybrané navazující a spolupracující subjekty zapojené do odborné práce s pachateli a oběťmi trestných činů. Stručně je také popsáno, jak jsou alternativní tresty řešeny v jiných vybraných zemích. V závěru práce jsou shrnuty hlavní poznatky a zmíněny jsou některé aspekty restorativní justice, které by mohly být změněny s ohledem na vyšší efektivitu Probační a mediační služby a alternativních trestů pro pachatele, oběti i stát.

Klíčová slova:

Alternativní trest, oběť, pachatel, Probační a mediační služba, restorativní justice, trest.

Anotation

The aim of the bachelor thesis is to describe and analyse the current practice of the Probation and Mediation Service and the imposition of alternative sentences, identifying the shortcomings in this area. The thesis is conceived as theoretical. First, a brief introduction to the issues of punishment and criminal offences is given. Then the work of the Probation and Mediation Service is described in more detail. Attention is then devoted to the description of selected alternative punishments in which the services of the Probation and Mediation Service can be used. It also highlights selected follow-up and cooperation bodies involved in professional work with offenders and victims of crime. A brief description is also given of how alternative sentences are dealt with in other selected countries. The paper concludes by summarising the main findings and mentioning some aspects of restorative justice that could be changed to make Probation and Mediation Services and alternative sentences more effective for offenders, victims and the state.

Klíčová slova:

Alternative punishment, offender, Probation and Mediation Service, punishment. restorative justice, victim.

Obsah

Seznam zkratk	6
1 Úvod	7
2 Trestný čin a trest	8
3 Probační a mediační služba	14
3.1 Legislativní zakotvení probace	14
3.2 Vznik a organizace Probační a mediační služby	17
3.3 Osobnost a činnosti Probačního pracovníka	22
3.4 Mediace	26
4 Alternativní tresty vhodné pro probaci	34
4.1 Podmíněné odsouzení a podmíněný odklad VTOS	35
4.2 Obecně prospěšné práce	38
4.3 Odklony v trestním řízení	40
4.4 Domácí vězení	46
4.5 Nedostatky současné praxe užívání alternativních trestů	49
5 Projekty na pomoc rizikovým skupinám a obviněným	52
6 Probační služby a alternativní tresty ve vybraných zemích	54
7 Kriminalita mládeže a práce s mládeží ze strany Probační a mediační služby	57
8 Závěr	64
Seznam použité literatury	67

Seznam zkratk

ČR	Česká republika
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PČR	Policie České republiky
PMS	Probační a mediační služba
Sb.	Sbírka
USA	Spojené státy americké
VTOS	Výkon trestu odnětí svobody

1 Úvod

České věznice se potýkají s přeplněností, kterou se stále nedaří zmírnit. Oproti tomu jsou ale mnohé trestné činy páčány lidmi s vědomím, že jim bude maximálně stanovena „podmínka“. Systém trestní justice se postupně vyvíjel a snahou odborníků bylo zaujmout optimální postoj k trestu tak, aby nebyl pouhou sankcí, ale zejména aby snížil následnou recidivu a vedl k nápravě pachatele. V tomto ohledu má významné postavení Probační a mediační služba a s její činností velkou měrou spojený systém alternativních trestů. Toto téma je předmět bakalářské práce, jejíž cílem je popsat a analyzovat současnou praxi fungování Probační a mediační služby a ukládání alternativních trestů, s určením nedostatků v této oblasti.

Bakalářská práce je koncipována jako teoretická. Metodou užitou v práci je literární rešerše. S využitím zvolených klíčových slov byla vyhledána dostupná česká i zahraniční odborná literatura, zaměřená na problematiku alternativních trestů. Využity byly nejnovější zdroje, přičemž hlavním pramenem je platná legislativa, zejména trestní zákoník a zákon o Probační a mediační službě.

Práce obsahuje pět hlavních kapitol. V první kapitole věnované dosavadnímu stavu poznání ve zkoumaném tématu je stručně pojednáno o problematice trestného činu a trestu. Podán je výčet trestů, které může soud uložit za spáchané trestné činy. Ve druhé kapitole práce je věnována pozornost fungování Probační a mediační služby. Nejprve je zmíněno legislativní zakotvení probace. Popsán je stručný vývoj této organizace, uvedeny jsou činnosti pracovníků Probační a mediační služby a v závěru kapitoly je charakterizována mediace provádění v trestní justici. Další kapitola se zabývá alternativními tresty vhodnými pro probaci. Pozornost je věnována zejména podmíněnému odsouzení a podmíněnému odkladu výkonu trestu odnětí svobody, dále obecně prospěšným pracím, odklonům v trestním řízení a domácím vězení. V návaznosti na uvedené poznatky je podán hlavní výčet nedostatků v současné praxi užívání alternativních trestů. V následujících kapitolách je stručně nastíněno, jaké další subjekty intervenují v oblasti restorativní justice a jak je koncipována Probační a mediační služba a jak je přistupováno k alternativním trestům v zahraničí. Detailněji je popsána odborná práce s mládeží ze strany pracovníků Probační a mediační služby.

V závěru práce je podáno shrnutí hlavních poznatků, se zřetelem k identifikaci hlavních nedostatků a možností změn v rámci restorativní justice. Vyzdvížen je význam alternativních trestů jako moderního přístupu k problematice trestu a trestání.

2 Trestný čin a trest

Trestnost činu a obecně problematika ukládání trestů v souvislosti s jednáním člověka dle právního posouzení jsou předmětem zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. V tomto legislativním dokumentu je uvedeno, že je čin „trestný, jen pokud jeho trestnost byla zákonem stanovena dříve, než byl spáchán“.¹ Trestným činem je chápán protiprávní čin, který je v tomto zákoně označen jako trestný. Trestné činy se dělí na přečiny a zločiny. Přečinem se rozumí nedbalostní trestné činy, ale též úmyslné trestné činy, u kterých je stanoven trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločiny jsou pak všechny ostatní trestné činy.²

Trestem se rozumí sankce vyjádřená v trestním zákoníku a kterou uvaluje na jedince soud, aby potrestal přestoupení zákona. Soud stanovuje druh trestu a vyměřuje jej, přičemž vždy přihlíží k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, dále pak k poměrům pachatele (osobním, majetkovým, rodinným nebo jiným). Zohledněn je také dosavadní způsob života jedince a možnosti jeho nápravy, chování pachatele po činu, především co se týče snahy nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu. Soud může přihlídnout k tzv. polehčujícím a přitěžujícím okolnostem či k době, která uplynula od spáchaní trestného činu. Jestliže jedinec spáchal dva nebo více trestných činů, je mu uložen úhrnný trest. V určitých případech může soud upustit od potrestání, což se děje v případech, kdy je důvodně očekáváno, že již samotné projednání věci postačilo k nápravě jedince a ochraně společnosti. Dalšími případy, kdy soud může od potrestání upustit, je situaci, kdy jedinec spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou. Souběžně s tím je ale uloženo ochranné léčení. Pokud však byl trestný čin vykonán ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou daném užitím návykové látky, nelze od potrestání upustit. V případě upuštění potrestání je většinou ale jedinci soudem uloženo, aby nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Často jsou také v případě podmíněného upuštění potrestání uložena přiměřená opatření a přiměřené povinnosti, jako je např. léčení závislosti na návykových látkách, zdržení se hazardních her, podrobení se psychologickému poradenství či veřejná omluva.³

¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 1.

² Tamtéž, § 13, 14.

³ SPIRIT, Michal. Úvod do studia práva. 2., aktualiz. vyd. Praha: 2014, s. 108-111.

Specifické postavení v souvislosti s problematikou trestů má mládež, tedy děti a mladiství, kteří v době spáchání trestného činu nepřekročili osmnáctý rok.

Soudnictví ve věcech mladistvých a ve věcech posuzování činů jinak trestných, spáchaných dětmi mladšími patnácti let, vykonávají soudy pro mládež. Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění. Pro posouzení provinění spáchanému mladistvým je užíván trestní zákoník. Mladistvým lze uložit výchovná, ochranná a trestní opatření. K výchovným opatřením patří dohled probačního úředníka, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. Mají za cíl usměrnit způsob života mladistvého. K ochranným opatřením patří ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění části majetku a ochranná výchova. Trestními opatřeními, která lze uložit mladistvému, jsou obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz držení a chovu zvířat, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněně odsouzení), odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a odnětí svobody nepodmíněně.⁴ Jak podotýkají Večerka, Hulmáková a Štěchová, specifika pojetí trestu a trestné činnosti u mládeže, která jsou obsažena v Zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, vycházejí ze zásady pomocné úlohy trestní represe. Významně je zastoupena restorativní justice. Akcentováno je východisko, že jsou mladí lidé ještě poměrně tvární, jejich trestná činnost bývá méně závažná a většinou je možné ji ovlivnit tak, aby nedocházelo k recidivě. Jak však autoři dále podotýkají, k případům recidivní delikvence dochází, přičemž často jsou důvodem faktory, které v době soudního projednávání a s ním spojeným procesem vyšetřování nebyly dostatečně zohledněny.⁵

Ve vymezených případech lze u mladistvých ustoupit od trestního stíhání. Jedná se o případy, u nichž horní hranice trestu nesmí převyšovat tři roky, musí chybět veřejný zájem na dalším stíhání mladistvého a s přihlédnutím k povaze a závažnosti provinění a osobě mladistvého lze od trestního stíhání ustoupit, neboť by nebylo účelné, nebo potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchaní dalších provinění. U mládeže lze také přistoupit k upuštění od uložení trestního opatření, a to u provinění, jehož horní hranice nepřesahuje

⁴ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 2, 6, 10-24.

⁵ VEČERKA, Kazimír, HULMÁKOVÁ, Jana a Markéta ŠTĚCHOVÁ. Mladiství v procesu poruchové socializace. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 9.

pět let, pachatel musí spáchaného činu litovat, musí projevovat účinnou snahu po nápravě. Jednat se musí o případy, kdy lze důvodně očekávat, že samotné projednání věci před soudem pro mládež postačilo k nápravě pachatele, důvody pro spáchání činu jsou omluvitelné s ohledem na věk, rozumovou vyspělost jedince a prostředí, v němž vyrůstá.

Jednat se může také o případ, kdy mladistvý spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou a je předpokládáno, že zabezpečovací detence nebo ochranné léčení, které je ukládáno, zajistí nápravu dotyčného lépe. Odsouzení mladistvého lze také zahladit, opět ve vymezených případech, kdy se může jednat např. o situaci mladistvého, kterému bylo uloženo trestní opatření odnětí svobody v délce nepřevyšující jeden rok. Po vykonání opatření je na jedince pohlíženo, jako by nebyl odsouzen. V případě odnětí svobody u mládeže se trestní sazby stanovené v trestním zákoníku snižují na polovinu za podmínky, že horní hranice trestního stíhání nesmí převyšovat pět let, dolní hranice jeden rok.⁶ Dopusťli se činu jinak trestného dítě mladší patnácti let, lze mu zpravidla na základě provedeného pedagogicko-psychologického vyšetření uložit opatření, jimiž jsou výchovná povinnost, výchovné omezení, napomenutí s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, dohled probačního úředníka, ochranná výchova nebo ochranné opatření.⁷

Trestními sankcemi jsou tresty a ochranná opatření. Trestní sankce je možné ukládat pouze na základě trestního zákona, přičemž stanovené sankce nesmí být kruté nebo nepřiměřené. Platí, že výkonem trestní sankce nesmí být ponižena lidská důstojnost.⁸ Vycházeno je přitom ze zásady přiměřenosti trestu. V českém prostředí je tak např. zakázán právě pro tyto důvody trest smrti, který je chápán v české legislativě jako nehumánní.⁹ Za pozornost také stojí, že v předchozí právní úpravě, kterou byl zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, byl upraven účel trestu. Jednalo se o ochranu zájmů společnosti, ústavního zřízení, práv a oprávněných zájmů fyzických a právnických osob. V novém trestním zákoníku, který začal být účinný od 1. října roku 2010, již účel trestu není explicitně vyjádřen.¹⁰

⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 31, 35.

⁷ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 93.

⁸ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 36, 37.

⁹ DIRGA, Lukáš. Humanizace českého vězeňství očima jeho aktérů. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020, s. 92.

¹⁰ VETEŠKA, Jaroslav. Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 120.

„Za spáchané trestné činy může soud uložit tresty

- a) odnětí svobody,
- b) domácí vězení,
- c) obecně prospěšné práce,
- d) propadnutí majetku,
- e) peněžitý trest,
- f) propadnutí věci,
- g) zákaz činnosti,
- h) zákaz držení a chovu zvířat,
- i) zákaz pohybu,
- j) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- k) ztrátu českých titulů nebo vyznamenání,
- l) ztrátu vojenské hodnosti,
- m) vyhoštění“.¹¹

Trestem odnětí svobody je nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Zvláštním typem trestu odnětí svobody je výjimečný trest. Výjimečným trestem je trest odnětí svobody nad dvacet let do třiceti let a též trest odnětí svobody na doživotí. Nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává ve věznicích.¹² Trest odnětí svobody je velmi závažným zásahem do základních práv a svobod člověka. Tato závažnost se pak odráží v tom, že je právní rámec pro ukládání a výkon trestu odnětí svobody (VTOS) dán nejen na vnitrostátní, ale též na evropské úrovni, kterou musí český právní systém zohledňovat. Má také svůj právní základ v Ústavě České republiky a v Listině základních práv a svobod.¹³

Jak zmiňuje Hasnas, otázka účelu trestu je otázkou, která je zkoumána po staletí, a to z velké části filosofy, neboť problematika trestu a trestání je úzce spojena s morálkou a tím, jak společnost přistupuje k lidskému jednání. Dosud stále obecně nepanuje jednotný názor v tom, co je účelem trestu. Má být trest odplatou za špatné chování? Má trest spíše odradit jedince od toho, aby se špatně choval v budoucnosti? Nebo se jedná o rehabilitaci toho, kdo se provinil vůči druhému subjektu či společnosti jako celku? Je vyjádřením rozhořčení společnosti nad tím, že se někdo zachoval zle? Nebo je trest kombinací všeho výše

¹¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 52, odst. 1.

¹² Tamtéž, § 52, odst. 2, odst. 3, § 55, odst. 3.

¹³ KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 19, 29.

uvedeného? Podle autora lze však vnímat shodu v tom, že existence trestu značí, že je stát jako určitý reprezentant společnosti morálně oprávněný k tomu, aby trestal občany, kteří se proviní proti zákonu nebo obecněji morálce společnosti, která je reflektována právní úpravou.¹⁴

Veřejnost též k trestu a trestným činům zaujímá rozličné postoje. Nicméně z četných výzkumů napříč různými zeměmi (např. USA, Kanada či Velká Británie) vyplynuly určité shodné tendence ve smýšlení laické veřejnosti vůči sankcionování nevhodného, nebo spíše protiprávního chování. Většinou si lidé myslí, že jsou tresty příliš shovívané. Vliv na smýšlení veřejnosti ohledně trestných činů a trestů mají média, která jsou pro veřejnost hlavním zdrojem informací o tomto tématu. O trestné činnosti a soudnictví má veřejnost poměrně nízké povědomí. Lidé, kteří mají strach z kriminality, inklinují k větší přísnosti v trestání. I když obecně vykazuje veřejnost spíše přísnější pohled na trestání, reálně souhlasí s dosavadním stavem trestání a zaujímá kladný postoj k tomu, aby byly využívány alternativní tresty, u prvopachatelů, mladistvých a pachatelů majetkové činnosti se kloní spíše k rehabilitaci pachatele jako primárnímu účelu trestu. Navíc s větší informovaností klesá přísnost veřejnosti vůči trestům a trestání. Podporována je také prevence v podobě různých programů pro rodiče než intervence trestní justice.¹⁵

Co se týče alternativních trestů, jak uvádějí Bělík, Hoferková, Kraus et al., neexistuje jednotně přijímaná definice pojmu alternativní trest či sankce. Obecně se podle autorů jedná o trest, který není spojený s odnětím svobody. Alternativní trest tedy nesmí podle autorů zahrnovat žádnou ztrátu svobody, doba alternativního trestu musí být úměrná spáchanému trestnému činu.¹⁶ Podle Žatecké je pro alternativní tresty charakteristické, že nejsou spojeny s odnětím svobody pachatele, ale zaručují naplnění účelu tresty stejně, jako kdyby byl na odsouzeném vykonán klasický trest odnětí svobody.¹⁷ Heiskanen, Aebi, van der Brugge a Jehle uvádějí definici alternativních trestů, pocházející z Evropských pravidel probace, v

¹⁴ HASNAS, John. The Problem of Punishment. In SUPRENANT, Chris W. (eds.). *Rethinking Punishment in the Era of Mass Incarceration*. Abingdon, New York: Routledge, 2018, p. 15.

¹⁵ KURY, Helmut a Tomáš STRÉMY. Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky. In STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, máj 2014. Praha: Leges, 2014, s. 20.

¹⁶ BĚLÍK, Václav, HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Bohuslav a kol. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017, s. 92.

¹⁷ ŽATECKÁ, Eva. Několik poznámek k alternativním trestům z pohledu nového trestního zákoníku. In *Dny práva – 2009 – Days of Law: The Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 1044. ¹⁸ HEISKANEN, Markku, AEBI, Marcelo F., VAN DER BRUGGE, Willem a Jörg-Martin JEHLE. *Evidence alternativních trestů a opatření a zjišťování míry atrice*. Metodologická studie komparativních dat v Evropě. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 21.

nichž jsou alternativní tresty definovány jako „tresty a opatření, které ponechávají pachatele ve společnosti a zapojují určitá omezení jejich svobody uložením podmínek a/nebo povinností. Termín označuje jakýkoli trest uložený soudní nebo úřední autoritou, a jakékoli opatření přijaté před rozhodnutím o trestu nebo místo něho, stejně jako způsoby výkonu trestu odnětí svobody mimo vězeňské zařízení“.¹⁸ Oproti definici Bělíka, Hoferkové, Krause et al. je v této definici vhodně zmíněno, že i v rámci alternativních trestů dochází k určitému omezení osobní svobody, neboť např. při tzv. domácím vězení, které je řazeno k alternativním trestům, je odsouzený pachatel na svobodě omezen. Určité omezení svobody je tedy s alternativními tresty spojeno.

Dále v textu jsou stručně přiblíženy role a činnosti Probační a mediační služby. Následně je již více pojednáno o problematice alternativních trestů.

3 Probační a mediační služba

V kapitole je charakterizována Probační a mediační služba (dále v textu též jako PMS). Nejprve je podáno legislativní zakotvení probace. Dále je popsán vznik PMS a zřízení systému probace. Pozornost je věnována také vlastní probační činnosti, včetně zmíněných některých charakteristik, kterými by měl disponovat probační pracovník. V závěru kapitoly je popsán fenomén mediace jako další činnosti, která pod PMS spadá.

3.1 Legislativní zakotvení probace

Legislativní zakotvení probace, respektive Probační a mediační služby, je spojeno se zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě). PMS byla založena na základě tohoto zákona, který byl přijat Parlamentem České republiky 14. července roku 2000 a v účinnost vstoupil k 1. lednu roku 2001.¹⁸ Je pojímána jako multidisciplinární profese v systému trestní justice, v níž jsou rovnoměrně zastoupeny sociální práce a trestní justice.¹⁹

Probace je obecně chápána jako „výkon dohledu pracovníka“.²⁰ V zákoně o Probační a mediační službě je explicitně uvedeno, že se pro účely zákona o Probační a mediační službě rozumí probací „organizování a vykonávání dohledu nad podezřelým nebo nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným“.²¹ Kromě toho však lze v témže zdroji nalézt i další, konkrétnější vymezení probace, kdy je probace spojena primárně s kontrolou nebo pomocí podezřelému nebo obviněnému. Podle zákona o Probační a mediační službě se tak probací rozumí také kontrola výkonu trestů nebo trestních opatření, které nejsou spojeny s odnětím svobody. Jedná se také o kontrolu výkonu omezení a povinností uložených podezřelému nebo obviněnému v souvislosti s alternativními tresty. Pomoc podezřelému nebo

¹⁸ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 9.

¹⁹ ŠÁMALOVÁ, Kateřina a Petr VOJTÍŠEK. Sociální správa: organizace a řízení sociálních systémů. Praha: Grada, 2021, s. 420.

²⁰ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 71.

²¹ Zákon o Probační a mediační službě, § 2, odst. 1, písm. a).

obviněnému je vždy v rámci probace koncipována jako individuální a je směřována k tomu, aby dotyčný vedl řádný život.

V rámci kontroly je dbáno na to, aby dotyčný vyhověl podmínkám stanovených soudem nebo státním zástupcem a bylo tak dosaženo obnovy narušených právních a společenských vztahů.²² Kromě pomoci a kontroly se jedná také o sociální, psychologické a/nebo pedagogické poradenství.²³ Veteška doplňuje, že v praxi se k probaci řadí také funkce, činnosti a služby, které jednotlivá střediska PMS a pracovníci PMS vykonávají. Příkladem je např. hlášení pro soudy.²⁴ Organizace středisek PMS a obecně celý systém probace spadá pod Ministerstvo spravedlnosti České republiky.²⁵

Odkazy na fungování PMS lze nalézt také v zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). Konkrétně se jedná o službu PMS, která může poskytovat oběti, dotčené osobě blízké nebo právnické osobě, na které byl spáchán trestný čin, právní informace či informaci o součinnosti PMS s Policií České republiky (PČR) v případě, kdy je oběť v ohrožení v souvislosti s propuštěním obviněného nebo odsouzeného či jeho uprchnutím. Střediska PMS jsou vedena v rejstříku Ministerstva spravedlnosti České republiky jako subjekt, který pomáhá obětem trestných činů.²⁶

V zákoně o Probační a mediační službě je zejména vymezeno, jaké jsou konkrétní činnosti PMS, včetně součinnosti PMS s dalšími institucemi a státními orgány. Popsána je také činnost úředníků a asistentů PMS či nároky, které jsou na ně kladeny. Tyto aspekty PMS jsou popsány dále v textu. Na tomto místě lze uvést, že je základní vymezení činnosti PMS v zákoně o Probační a mediační službě podáno následovně: „Probační a mediační služba vytváří ve vhodných případech předpoklady k tomu, aby věc mohla být projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, vazba mohla být nahrazena jiným opatřením, mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, mohl být těhotné ženě nebo matce pečující o dítě do jednoho roku věku odložen nebo přerušen výkon trestu odnětí

²² Zákon o Probační a mediační službě, § 2, odst. 1, písm. b-d).

²³ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 213.

²⁴ VETEŠKA, Jaroslav. Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 155.

²⁵ Zákon o Probační a mediační službě, § 3, odst. 6.

²⁶ Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), § 6, 11 a 16.

svobody uložený za zvlášť závažný zločin, mohlo být uloženo a vykonáno vhodné přiměřené omezení, přiměřená povinnost nebo jiné opatření při podmíněném propuštění anebo mohl být odsouzený podmíněně propuštěn.

Za tím účelem poskytuje podezřelému nebo obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje, s cílem, aby v budoucnu vedl řádný život^{.27}

Podstatou probace je tedy výkon trestu na svobodě. Pokud však odsouzený poruší stanovené podmínky výkonu uloženého trestu, soud může měnit podmínky trestu, nebo i stanovit trest nový.²⁸

Lze doplnit, že PMS pracuje na principu restorativní justice. Termín restorativní je odvozen od anglického slova restore, které lze přeložit jako obnovit nebo navrátit do původního stavu. Princip restorativní justice patří k jednomu z nejvíce se rozvíjejících principů spravedlnosti. Jsou na něm kromě činnosti PMS založeny také alternativní tresty. Restorativní justice působí vedle klasické trestní (retributivní) justice. Nejedná se však o paralelní systém, trestní justici doplňuje. Reflektuje stávající stav ve společnostech moderních vyspělých států, v nichž narůstá kriminalita, věznice jsou přeplněné, soudy jsou též značně zatížené a tresty, které před rozvojem restorativní justice existovaly, z velké části neplnily svůj účel. Zejména u mládeže (dětí do 15 let nebo mladistvých mezi 15. až 18. rokem věku) je často kontraproduktivní zpříšňovat tresty. Pachatel trestné činnosti by se měl ideálně podílet na náhradě způsobené škody, neboť reakcí na zločin nemá být primárně trest, ale vytvoření podmínek, aby mohly být odstraněny následky trestného činu pachatele.²⁹ Jak zdůrazňují Mertl a Bareš, PMS se postupně stala jedním z nejužívanějších opatření trestní politiky. Důvodem je pružnost ukládaných trestů, kdy je možné do značné míry přizpůsobit trest charakteristikám pachatele, ve smyslu jeho kriminogenních potřeb či rizikových faktorů.³¹

²⁷ Zákon o Probační a mediační službě, § 4, odst. 1.

²⁸ VETEŠKA, Jaroslav. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 155.

²⁹ ŽATECKÁ, Eva. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 8-9. ³¹ MERTL, Jiří a Pavel BAREŠ. *Vlivy institutu podmíněného propuštění na možnosti získání a udržení zaměstnání po opuštění výkonu trestu*. [online] Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2020, s. 3.

Dále v textu je stručně nastíněna historie PMS, zejména její vznik a zřízení systému probace.

3.2 Vznik a organizace Probační a mediační služby

Základy PMS v České republice (ČR) lze do jisté míry datovat až do 60. let minulého století, kdy se odborníci z oblasti kriminologie, trestního práva, penologie (nauky o trestu a trestání) a dalších oborů začali zabývat tím, jak posílit sociálně-výchovné prvky při práci s pachateli trestných činů. V Praze vzniklo středisko postpenitenciární péče (tj. zabývající se následnou péčí pro osoby po propuštění z VTOS). Postupně se tak ustavila profese sociálních kurátorů, kteří začali působit i mimo Prahu. Následně se začala rozvíjet profese kurátorů pro mládež, přičemž v obou případech byla náplní práce těchto odborníků zejména kontrola osob po propuštění z VTOS. Později však bylo zřejmé, že je zapotřebí poskytovat těmto lidem také podporu a pomoc, nikoliv pouze dohled. Do nově budovaného systému pomoci a podpory lidem po propuštění z VTOS systému se později zapojili také sociální pracovníci působící ve vězeňství, kteří se začali věnovat rodinám a blízkým osobám pachatelů trestné činnosti, a to tak, aby se dostalo dotyčným určitého přijetí, zajištění potřebných podmínek pro život mimo vězení, s cílem zamezit recidivě. Na jaře roku 1968 navrhovali v otevřeném dopise pracovníci Výzkumného ústavu kriminologického v Praze, kde celý uvedený proces začal, aby vznikla probační centra. Jednalo se však o dobu příchodu vojsk Varšavské smlouvy do tehdejšího Československa. Celý projekt a obecně důraz na rozvoj restorativní justice byl tak takřka ze dne na den zastaven a začal být opět zvažován až po politických změnách v roce 1989.³⁰ Jak zmiňují Derks et al., obecně se probace rozvíjela odlišně a odlišným tempem v jednotlivých zemích dle toho, do jaké míry stát předal některé své funkce a kompetence soukromým subjektům. V případě Československa se jednalo o rozvoj pomalý, neboť vše bylo řízeno státem. Česká republika je podle autorů navíc specifická v tom, že byla probace vždy státní záležitostí, což je rozdíl oproti např. Nizozemí, v němž vznikla probace v 19. století ze soukromých iniciativ, posléze přešla výlučně na soukromé organizace, nicméně i v případě Nizozemí je probace v současné době značně řízena ze strany tamějšího ministerstva spravedlnosti.³¹

³⁰ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 10-11.

³¹ DERKS, Jack et al. Probace v Evropě. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, s. 13.

Průkopníkem probace byly skandinávské země. V Dánsku např. pomáhaly propuštěným vězňům dobrovolníci od roku 1850, v roce 1905 začala již být přímo prováděna probační služba s vybranými skupinami vězňů. V roce 1870 pracovaly ve finských věznicích s tímto účelem též soukromé organizace, podporované křesťanskými charitami. Podobně jako se ve Finsku snažili tito křesťanští dobrovolníci pomocí výchovy a náboženské výuky „napravit“ propuštěné vězně, také v Anglii bylo od roku 1876 pomáháno dobrovolníky vězňům skončit s jejich závislostí na alkoholu jako významné podmínky pro eliminaci rizika recidivy. V Norsku v prvních desetiletích 19. století začaly být dokonce základy probační služby vytvářeny ze strany státu, výsledkem bylo ustanovení několika soukromých organizací, které působily v oblasti probační služby. První kroky na konci 19. století k založení a rozvoji probační služby začaly být podnikány také např. ve Švýcarsku, Francii nebo Nizozemí. V ostatních zemích Evropy lze datovat základ vzniku Probační a mediační služby až do začátku 20. století, a to ve smyslu obecné reformy trestního práva. Odborníky angažovaní v této oblasti se začali zabývat modernizací trestního práva, které do té doby ještě značně neslo znaky středověkého hlediska, tj. pozornost byla věnována především trestnému činu, nikoliv pachatelům trestného činu. Začalo být zřejmé, že je nutné začít se zaměřovat také na prevenci, případně na opětovné zařazení pachatelů trestné činnosti do společnosti. Začal tedy být modernizován celý trestní systém, a to napříč zeměmi celé Evropy.³² Současná podoba probace v jednotlivých zemích značně reflektuje způsob vývoje restorativní justice. Zatímco v západních zemích Evropy (např. Rakousko, Německo, Belgie) je probace tradičně spojena s mocí státu, v jižních státech Evropy je stále patrná tradice zapojení dobrovolníků ve spojení s různými státními a soukromými organizacemi.³³

Vznik a rozvoj PMS na území dnešní České republiky navázal na zavádění institutu alternativ. Zprvu se jednalo o Mimosoudní alternativu pro delikventní mládež z roku 1991. Inspirací bylo zavádění tzv. odklonů (více viz kapitola 4.3) v sousedním Rakousku. Pozornost začala být věnována tomu, aby se pachatel aktivně zapojil do odstraňování následků jeho trestné činnosti, přičemž do procesu byla zapojena i osoba poškozeného, který mohl ovlivňovat proces svého odškodnění. Jedná se tedy nejprve o kořeny dnešní mediace. V této době již byl do celého procesu jednání zapojen mediátor, byť v jiném režimu, než je tomu v současné době. Prvním alternativním trestem zavedeným do českého práva byl

³² DERKS, Jack et al. Probace v Evropě. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, s. 10-11.

³³ CANTON, Rob and David HANCOCK (eds.). Dictionary of Probation and Offender Management. 2nd ed. Oxon: Routledge, 2014, s. 230.

odklon (diverze), a to v roce 1993. Tím se také položily základy restorativní justice. O tři roky později byly zavedeny do systému trestní justice další dva alternativní tresty, konkrétně narovnání a obecně prospěšné práce. O další tři roky později začalo být z iniciativy tehdejšího ministra spravedlnosti ověřováno, zda a jakým způsobem by mohla být zavedena probace. Na základě usnesení vlády tak vznikla u každého okresního soudu v České republice pracovní místa odpovídající svojí náplní práce činnosti probačního pracovníka. Zprvu tuto činnost prováděli soudní úředníci a jednalo se zejména o dohled a další činnosti spojené s výkonem zavedených alternativních trestů. Některé soudy tato místa obsadila odborníky z oblasti sociální práce, kteří se zaměřili na práci s jedinci, kteří teprve absolvovali trestní řízení v souvislosti se spácháním trestné činnosti. Významnou roli měla v počátcích PMS také katedra sociální práce Univerzity Karlovy, která podporovala zájem svých studentů o profesní působení v této oblasti.

V následujících letech byly do trestní justice zavedeny i jiné další alternativní tresty, souběžně s tím se začaly vytvářet základy PMS. V roce 1999 předložil tehdejší ministr spravedlnosti Otakar Motejl nový zákon o PMS. Již v této době se začali profesně připravovat na výkon práce první probační pracovníci, a to v nově vzniklém vzdělávacím oboru. Když byla PMS legislativně vymezena, do praxe tak mohli přijít vyškolení odborníci, v jejichž absolvovaném vzdělávání se podařilo zúročit dosavadní zkušenosti s výkonem probace a mediace. Důležité bylo i zapojení různých neziskových organizací.³⁴ Významnou roli při formování PMS měla např. nestátní organizace Rubikon, která za své dlouhodobé úsilí o vznik PMS obdržela v roce 2000 cenu International Community Justice Award. Počátky Rubikonu jsou reprezentovány zmíněnými studenty katedry sociální práce Filosofické fakulty Univerzity Karlovy, kteří založili dobrovolnickou iniciativu s cílem zavést v České republice alternativní tresty. Původní Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici bylo později přejmenováno na Sdružení pro probaci a mediaci v justici.³⁷

V současné době je nadřízeným orgánem PMS Ministerstvo spravedlnosti České republiky, které vykonává dohled nad PMS. V čele PMS je ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Organizačně je PMS tvořena ředitelstvím a dále jednotlivými středisky, kterých je aktuálně 76. Tato střediska jsou zřízena při okresních a městských

³⁴ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 11-13. ³⁷ RUBIKON. Historie. [online] 2023.

soudech. Za každé středisko je odpovědný regionální vedoucí, který je zaměstnancem ředitelství. K PMS patří také Rada pro probaci a mediaci, což je poradní orgán Ministerstva spravedlnosti České republiky. Rada pro probaci a mediaci má v kompetenci navrhování pravidel pro probační programy, pravidla a standardy probační a mediační činnosti apod. Je důležitým subjektem z hlediska koordinace jednotlivých středisek PMS.³⁵

PMS je v součinnosti kromě soudů a orgánů PČR také se státními zástupci. Pro konkrétní činnosti středisek PMS jsou důležité místní soudy a státní zástupci. Předseda senátu, samosoudce příslušného soudu a v přípravném řízení také příslušný státní zástupce mohou uložit určité úkoly středisku PMS, které se nachází v obvodu, v němž bydlí osoba, které se dané úkoly týkají. Jednotlivá střediska mohou mít svoji specifickou strukturu. Existují tak v nich např. oddělení zaměřené na mladistvé obviněné, obviněné ve věku blízkém mladistvým či oddělení zaměřené na uživatele nelegálních drog.³⁶

Působení pracovníků PMS vyžaduje multidisciplinární přístup, a to zejména v případě mládeže. Řešení těchto případů je kromě PMS také v kompetenci orgánů činných v trestním řízení, nicméně důležitá je spolupráce s rodinami obviněných nebo odsouzených, dále např. se školou, orgánem sociálně právní ochrany dětí, resp. kurátorem pro mládež, též s různými neziskovými organizacemi či jednotlivými odborníky. V některých soudních okresech tak již v současné době působí tzv. Týmy pro mládež. Je však zapotřebí zlepšit koordinaci jejich činností. Týmy pro mládež jsou součástí Systému včasné intervence a jejich působnost přesahuje legislativní vymezení PMS. Týmy pro mládež tedy v současné době spadají pod Ministerstvo práce a sociálních věcí, což ovšem vede k tomu, že jejich potenciál není dostatečně využit tak, jako je tomu v zahraničí.³⁷ V zahraničí, např. ve Velké Británii, jsou Týmy pro mládež součástí místní samosprávy a jsou odděleny od policie a soudů. Spolupracují s policií, probačními úředníky, zdravotníky, službami pro děti, školami a dalšími vzdělávacími institucemi, charitativními organizacemi a místní komunitou. Realizují také místní programy prevence kriminality, pomáhající mladistvým v případě zatčení, zajišťují také probační dohled, nebo udržují kontakt s mladistvými v případě, že jsou

³⁵ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. Kapitoly z penologie II. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 129-130.

³⁶ Zákon o Probační a mediační službě, § 3.

³⁷ PMS. Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025 [online] 2021a. ⁴¹

OGL. Youth offending teams. [online] 2023.

odsouzení a pobývají ve vězení. Týmy pro mládež v případě potřeby mohou kontaktovat rodiče mladistvých, ale nejčastěji jsou zapojeny do řešení případu mladistvého policií.⁴¹

V Koncepti rozvoje probace a mediace do roku 2025 je uvedeno, že je dalším nedostatkem PMS nesystémové zajištění dostupných probačních a reintegračních programů pro mladistvé i dospělé pachatele. Většinou jsou organizovány ze strany různých neziskových organizací, které působí v rámci sociálních služeb. To ovšem mimo jiné vede k tomu, že se jich obviněný nebo odsouzený nemusí účastnit, účast je dobrovolná, na rozdíl od programů zajišťovaných ze strany PMS, v nichž účast probíhá jako výkon nařízeného rozhodnutí. PMS se tak nezřídka potýká s obtížným zajišťováním kvalitních poskytovatelů probačních a reintegračních programů pro pachatele. Ze strany PMS je tak tato situace řešena formou pilotních programů, z nichž se mnohé již v praxi osvědčily. Programy se týkají např. léčby závislostního chování, posilování dovedností udržet si bezpečné bydlení a řádné zaměstnání nebo bezpečného chování za volantem. Programy jsou financovány z dotačních titulů, realizovány jsou neziskovým sektorem, řízeny jsou různými ministerstvy (Ministerstvem spravedlnosti, Ministerstvem práce a sociálních věcí, Ministerstvem vnitra a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy), fungují jen při některých okresních soudech, navíc jich není dostatek. Je tak zapotřebí systémové řešení. V této oblasti již byly zahájeny některé kroky. Mělo by vzniknout celkem osm nových programových center, které budou spadat pod PMS a budou dostupná na úrovni soudních krajů. Samotné programy by pak měli provádět již pracovníci PMS.³⁸ Lze však doplnit, že se stav oproti době tvorby tohoto dokumentu změnil. V současné době disponuje PMS pěti specializovanými pracovišti, která se zaměřují na poskytování resocializačních programů. Jedná se o tzv. programová centra, která působí v pěti lokalitách (Praha, vybraná střediska PMS v severočeském, západočeském, jihočeském a severomoravském soudním kraji). Lektoři těchto center realizují tři resocializační programy s názvy Vnímám i Tebe, Program pro řidiče a Punkt rodina. Program Vnímám i Tebe je určen pro dospělé pachatele. Cílí na posílení náhledu pachatele na jeho kriminální jednání, soustřeďuje se také na rizikové faktory kriminálního jednání. Pozornost je při práci s pachateli věnována rozvoji empatie, dopadu kriminálního jednání na oběť a její blízké, ale i vlastní život. Pachatelé jsou vedeni k převzetí odpovědnosti za jejich jednání. Program pro řidiče je určen též dospělým pachatelům, kteří se dopustili trestné činnosti v dopravě, k čemuž patří i činy spáchané pod vlivem návykových látek. Pachatelé jsou v něm vedeni k rozpoznání spouštěčů rizikového chování, uvědomění

³⁸ PMS. Koncepte rozvoje probace a mediace do roku 2025 [online] 2021a.

si projevů rizikového chování a jsou podporováni v tom, aby se v kritických situacích chovali vhodněji. Rozvíjeny jsou u nich žádoucí postoje a chování. Program Punkt rodina je určen pro mladistvé pachatele. Soustředí se na silné stránky mladistvého, vede mladistvé k regulaci chování a jednání směřující k cíli, které není v konfliktu se zákonem.³⁹ Problematice resocializačních programů je detailněji věnována pozornost v kapitole sedmé.

Zapotřebí je také dle Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025 posílit součinnost také s Vězeňskou službou České republiky a dalšími státními i nestátními subjekty, včetně místních samospráv. Změnou je zavedení pobytového programu Probační dům, což by mělo snížit náklady na jednoho vězně o čtvrtinu oproti současnému stavu, jak bylo ověřeno v již realizovaném pilotním projektu v letech 2013-2016.⁴⁰ První probační dům byl v České republice otevřen v listopadu roku 2022, a to v Písku. V domě je osm pokojů, dům má vrátnici, na které se musí klienti nahlásit do desíti hodin večer. Pokoje jsou dvoulůžkové, s vlastním sociálním zařízením, pro dva pokoje je společná kuchyně. V domě je také společenská místnost s televizí. Probační dům je určen pro osoby podmíněně propuštěné z VTOS, nad kterými PMS vykonává dohled. Jedná se o mezistupeň mezi odchodem přímo na svobodu a pobytem ve vězení. Klientům probačního domu je k dispozici pět vyškolených pracovníků, kteří klientům pomáhají např. při jednání s úřady, poskytují podporu při kontaktech s rodinou apod. Tato pomoc je klientům k dispozici od prvního dne pobytu.⁴¹

Kvalita práce realizované ze strany PMS se také velkou měrou odvíjí od angažovanosti probačních pracovníků a možností, které při své práci mají. Požadavky kladené na probační pracovníky jsou popsány dále v textu.

3.3 Osobnost a činnosti Probačního pracovníka

Činnosti probačního úředníka jsou explicitně vymezeny v Zákoně o Probační a mediační službě. Obecný výčet těchto činností obsahuje následující:

- obstarávání podkladů k osobě podezřelého nebo obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí;

³⁹ PMS. Resocializační programy [online] n. d. [cit. 2023-12-03].

⁴⁰ PMS. Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025 [online] 2021a.

⁴¹ CIBULOVÁ VOKATÁ, Jitka. Mezi vězením a životem. V Česku se otevřel první probační dům pro vězně propuštěné na podmínku. [online] 25. 11. 2022.

- vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání, odstoupení od trestního stíhání, podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi podezřelým nebo obviněným a poškozeným o náhradě škody nebo o vydání bezdůvodného obohacení, nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy či tresty nespojené s odnětím svobody, anebo pro uložení výchovných opatření;
- vykonávání dohledu nad chováním obviněného, pokud byla vazba nahrazena probačním dohledem;
- provádění kontroly ve stanoveném rozsahu nad dodržováním podmínek, omezení, povinností nebo opatření uložených podezřelému nebo obviněnému, jestliže nebyl uložen dohled či kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody;
- zabezpečování a poskytování probačních a resocializačních programů;
- napomáhání při odstraňování následků trestného činu poškozeným a dalším osobám dotčených trestným činem;
- koordinace sociálních a terapeutických programů práce s obviněnými, zejména v případě mladistvých a uživatelů návykových látek;
- prevence trestné činnosti.⁴²

Činnosti úředníka PMS se dělí na dle stadia trestního řízení na činnost předsudkovou, porozsudkovou a vykonávací. Předrozsudková fáze je spojena s objasňováním příčin trestného činu či urovnáním sporu mezi obviněným a poškozeným (v takovém případě se jedná o mediaci). V této fázi lze uplatnit odklony od trestního řízení (narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání), vazba může být nahrazena probačním dohledem. Pracovníci PMS shromažďují a vytvářejí podklady pro soud. Obviněný je seznámen s možnostmi alternativních trestů a průběhem řízení. Informace o své roli a možnostech dostává i poškozený. Porozsudková fáze se odvíjí od pravomocného rozhodnutí soudu nebo státního zástupce. Dochází k probaci, která má složku motivační i represivní. Jednáno je opět jak s odsouzeným, tak i s poškozeným, kdy jsou např. nabízeny možnosti pomoci v rámci různých sociálních služeb. Vykonávací fáze je stále zastoupena nejvíce, byť by bylo žádoucí, aby byla

⁴² Zákon o Probační a mediační službě, § 4, odst. 2.

více realizována činnosti PMS v první fázi. Do vykonávací fáze patří zejména dohled či kontrola výkonu alternativních trestů nebo výchovných opatření u mladistvých.⁴³

V obecné rovině je úkolem probačního pracovníka analýza rizik a potřeb na straně pachatele a oběti. Probační pracovník získává potřebné informace k této činnosti prostřednictvím rozhovoru s pachatelem, obětí, blízkými lidmi. Provádí také šetření v bydlišti nebo v případě mladistvých ve škole. Vycházeno je i z dalších zdrojů, jako je orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) nebo soudní spisy. Tím, že PMS spolupracuje se soudem, pracovník vytváří zprávy, stanoviska a návrhy pro soud, u odsouzených vypracovává plán dohledu. V případě mediace je zapotřebí vypracovat zprávu pro soud. Organizuje také rodinné skupinové konference. Vše je směřováno k tomu, aby bylo zabránění pokračování trestné činnosti pachateli. Pachatelé jsou vedeni k řádnému způsobu života. U obětí se jedná o pomoc s vyrovnáním se s následky trestných činů.⁴⁸

Všechny činnosti a odborné postupy probačních úředníků upravují příslušné metodiky PMS. Cílem je sjednotit praxi pracovníků PMS v jednotlivých oblastech. Podrobně jsou tak upraveny postupy probačních pracovníků v oblastech přípravného řízení, probace, parole, trestu obecně prospěšných prací, trestu domácího násilí, trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Samostatně je upravena práce s mládeží a též práce s oběťmi trestných činů, zadlužených osob, se závislými osobami a oblast hodnocení rizik a potřeb.⁴⁴ Výraz parole pochází z francouzštiny a lze jej přeložit jako slovo nebo výpověď. Jedná se tedy o podmíněné propuštění z VTOS, kdy odsouzený slibuje, že se bude nadále řádně chovat. Vězeň může během VTOS požádat v rámci své přípravy na podmíněné propuštění o spolupráci probačního úředníka, a to prostřednictvím některého z odborných pracovníků oddělení výkonu trestu (jedná se např. o sociálního pracovníka či výchovného poradce). Po schválení navštíví pracovník PMS v místě věznice dotyčného ve věznici, začíná pracovat na potřebných podkladech pro soud. Často spolupracuje PMS v místě věznice s PMS v místě bydliště odsouzeného, dále je navázána spolupráce s dalšími relevantními subjekty. Cílem je zanést do podkladů pro soud všechny potřebné informace, které soud potřebuje pro zvážení rizik a potřeb odsouzeného v souvislosti s propuštěním na svobodu a újmu, která nastala obětím. Pokud je dotyčný propuštěn, PMS vykonává dohled, tj.

⁴³ ŽATECKÁ, Eva. Postavení a úkoly Probační a mediační služby. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 52-56. ⁴⁸ ANON. Úředník PMS [online] 6. 10. 2020.

⁴⁴ ROZUM, Jan a kol. Zprávy PMS pro účely rozhodnutí v trestním řízení: kvalita, význam, efektivita. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2020, s. 58.

kontroluje plnění podmínek zkušební doby a též poskytuje podporu a pomoc při řešení problémů souvisejících s návratem odsouzeného do společnosti.⁴⁵

Jak již bylo uváděno, probačními pracovníky jsou úředníci a asistenti. V Zákoně o Probační a mediační službě jsou vymezeny požadavky na osobu těchto pracovníků. Úředníkem PMS může být osoba bezúhonná, svéprávná, musí mít magisterské vysokoškolské vzdělání ve společenskovědní oblasti. Asistentem se může stát bezúhonná fyzická osoba starší 21 let, která je svéprávná. Asistenti mohou mít jen středoškolské vzdělání ve společenskovědní oblasti. Jak úředníci, tak i asistenti jsou povinni dále se vzdělávat a prohlubovat své znalosti.⁴⁶ Oba typy pracovníků PMS musí absolvovat kvalifikační vzdělání. V případě úředníka PMS se jedná o kvalifikační vzdělávací kurz pro uchazeče o funkci úředníka PMS a v případě asistenta o specializační kurz pro uchazeče o funkci asistenta PMS. Pracovník v rámci těchto kurzů získá teoretické znalosti z právní oblasti, z probačních a mediačních činností a praktické dovednosti z oblasti komunikace. Na tyto dva stupně vzdělávání navazuje další vzdělávání, které je ale dobrovolné a představuje specializační nastavbu pro přípravu na činnosti v odborných agendách. Čtvrtá úroveň je zastoupena celoživotním vzděláváním. Každý pracovník PMS se musí přizpůsobovat změnám v trestních kodexech a aktuálním trendům v trestní politice.⁴⁷

Pracovníci PMS musí s klienty jednat ohleduplně, s respektem a důstojností. Důležitá je transparentnost, jednání bez předsudků a bez zvýhodňování nebo znevýhodňování klientů a dalších osob, kterých se jejich činnost dotýká. Při svém jednání se musí řídit Etickým kodexem PMS. Musí zachovávat mlčenlivost.⁴⁸

Vysoké nároky, které jsou kladeny na pracovníky PMS, vycházejí ze skutečnosti, že jejich autorita není odvozena od autority soudu. Je jen na odsouzeném nebo obviněném, zda bude s PMS spolupracovat. Pracovníci PMS mají mnoho různých povinností i kompetencí. Zjišťují stanovisko obviněného nebo poškozeného, mohou nahlížet do trestních spisů a pořizovat si z nich výpisky. Mohou vstupovat do obydlí osob, kterým byl uložen dohled, a

⁴⁵ PMS. Parole. [online] n. d.

⁴⁶ Zákon o Probační a mediační službě, § 6.

⁴⁷ TOMÁŠEK, Jan, DIBLÍKOVÁ, Simona a Miroslav SCHEINOT. Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 115.

⁴⁸ PMS. Pravidla a standardy probační a mediační činnosti. [online] 2021c, s. 8-9

to i bez jejich souhlasu. Musí však dodržovat také platné zákony a všechny své povinnosti. V určitých situacích tak může být případ pracovníkovi PMS odejmut. Pokud pracovník PMS zjistí, že obviněný během výkonu trestu porušil podmínky trestu, musí o tom informovat předsedu senátu nebo samosoudce, případně státního zástupce, nastalo-li toto porušení během přípravného řízení. Pokud se však jedná o méně závažné porušení, postačí dotyčného upozornit a poučít, mladistvému je uložena výstraha. Úředník PMS nemůže v jedné věci provádět současně probaci a mediaci. Povinné mlčenlivosti může být pracovník PMS zproštěn ředitelem PMS.⁴⁹

Důležité je, aby pracovník PMS dokázal vhodně jednat s klientem. Primárně musí být schopen navázat s klientem profesionální vztah. To je také základem efektivity PMS. V tomto ohledu je pak významná zejména vlastní praxe, kterou teoretická nebo jiná příprava nemůže nahradit. Další důležitou činností je vyhodnocení rizik a potřeb klienta. Třetí důležitou činností je příprava potřebných dokumentů. V praxi je klíčová schopnost komunikace s klienty, zejména co se týče motivování klientů ke změně chování. Pracovník PMS musí ověřovat informace, které získává a též musí vhodně kooperovat s dalšími subjekty, jako jsou orgány činné v trestním řízení nebo další instituce.⁵⁵

3.4 Mediace

V Zákoně o mediaci a probaci je uvedeno, že se mediací rozumí „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi podezřelým nebo obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením“.⁵⁰ Jedná se tedy o alternativní způsob soudního řešení sporů.⁵¹

Termín mediace pochází z latinského výrazu *medus*, *median*, což je překládáno jako střed. Jedná se tedy o hledání určitého středu nebo průsečíku mezi těmito dvěma stranami. Proces je neformální, týká se konfliktů spojených s trestným činem, přičemž samotný trestný čin, který byl spáchán, je chápán jako konflikt mezi pachatelem či obviněným a poškozeným.

⁴⁹ ŽATECKÁ, Eva. Postavení a úkoly Probační a mediační služby. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 50-53. ⁵⁵ TOMÁŠEK, Jan, DIBLÍKOVÁ, Simona a Miroslav SCHEINOT. Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 116-118.

⁵⁰ Zákon o Probační a mediační službě, § 2, odst. 2.

⁵¹ BOHÁČKOVÁ ŠVÁBOVÁ, Jana. Průvodce věřitele: praktické a přehledné postupy. Praha: Grada, 2022, s. 66.

Konfliktem může být i rozpor hodnot obou stran. Proces je řízen tzv. mediátorem, který vede obě strany k nalezení smíru, a to v podobě alternativního řešení trestních věcí. Důležité je, aby nalezené řešení bylo pro obě strany akceptovatelné a též aby bylo ve veřejném zájmu.⁵² Významným principem mediace je dobrovolnost. Každá strana se může svobodně rozhodnout, zda se mediace zúčastní, nebo nikoliv, stejně jako se může kdykoliv rozhodnout mediaci ukončit. Jakmile je však dosaženo shody a je podepsána smlouva, stává se takto nalezený smír závazný.⁵³

Mediace se začala rozvíjet na začátku 20. století, a to zprvu v rámci různých pracovních konfliktů, později byla užívány při řešení rodinných a obchodních sporů. Do trestního práva se dostala poprvé v 60. letech minulého století, konkrétně se jednalo o USA a Kanadu. První mediační program v rámci trestní justice se odehrál v roce 1974 v kanadském Ontariu. Podílela se na něm církev, soudce a probační úředník. Jednalo se o případ dvou mladistvých vandalů, kteří poškodili majetek 22 subjektů. Nastalo setkání obou stran a vyjednávání o náhradě škody. Tento způsob řešení měl velmi pozitivní ohlas jak u poškozených, tak i v rámci místní komunity. Někdy je tak mediace označována jako tzv. kanadský dar světu. V Evropě se stala průkopníkem mediace Velká Británie. V České republice se objevily první snahy o mediaci v roce 1991. Rozlišují se dva hlavní modely mediace, kterými jsou model kontinentální a model anglosaský. Kontinuální model vychází z tzv. inkvizičního typu trestního řízení, což v praxi znamená, že je značně zachována dominantní role orgánů činných v trestním řízení. Je v něm značně omezena forma i rozsah mediace. Mezi orgány činnými v trestním řízení a mediátory panuje přímá vazba. V některých případech jsou tak mediátoři v zásadě v podřízené roli vůči orgánům činným v trestním řízení. Příkladem je Francie nebo Belgie. V těchto zemích předává státní zástupce trestní věc mediátorovi, sám často také do práce mediátorů zasahuje. V anglosaském modelu, který je uplatňován v České republice, je mediace chápána jako mimoprocesní řešení sporu. Orgány činné v trestním řízení tak do jejího průběhu nezasahují, mediace probíhá dle

⁵² ŽATECKÁ, Eva. Postavení a úkoly Probační a mediační služby. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 28-29.

⁵³ JAAMDAR, Shiva M. Restorative Justice in India: Old and new. In THILAGARAJ, R. and Jianhoang LIU (eds.). Restorative Justice in India: Traditional Practice and Contemporary Application. Cham: Springer, 2017, s. 64.

právního rámce. V tomto modelu jsou tak kladeny mnohem vyšší nároky na odbornost a zkušenost mediátora, na rozdíl od modelu kontinentálního.⁵⁴

V českém prostředí je mediace zakotvena v trestně-právní justici, a to Zákonem o probační a mediační službě, dále v netrestní oblasti, a to Zákonem o mediaci a o změně některých zákonů. Na vzniku Zákona o mediaci a o změně některých zákonů se podílela i PMS.⁵⁵ V případě mediace v netrestní justici je mediátor zapsán v seznamu Ministerstva spravedlnosti ČR. Požadavkem je, aby měl mediátor vysokoškolské vzdělání a u ministerstva složil zkoušku mediátora. Dokládá se také výpis z evidence Rejstříku trestů.⁵⁶ Dále v textu je popsána mediace jako jedna z činností, kterou provádí PMS.

Úžeji jsou mediační činnosti chápány jako odborné postupy pracovníků PMS, které probíhají v přípravné fázi trestního řízení, a to ještě před rozhodnutím státního zástupce nebo soudce,⁵⁷ nicméně mediace může probíhat kdykoliv v průběhu trestního řízení.⁵⁸ Kromě toho, že mediátor usiluje o urovnání konfliktního vztahu mezi obětí a pachatelem, což bývá mnohdy spojeno s odstraněním příčin konfliktu, připravuje také mediátor podklady pro rozhodnutí soudce nebo státního zástupce. Mediace se musí obě strany zúčastnit dobrovolně. Není-li to možné, je zapotřebí přistoupit k jinému řešení trestní věci.⁵⁹ Výsledkem mediace může být kromě dosažení dohody mezi obětí a pachatelem či obviněným také zastavení trestního stíhání nebo navržení či schválení alternativního trestu.⁶⁰ Když probíhá mediace, trestní řízení není zastaveno.⁶¹ Jestliže je trestní řízení ukončeno tzv. odklonem, tedy bez vynesení rozsudku o vině a trestu, nemá následně pachatel záznam v trestním rejstříku.⁶² Mediace může probíhat i při VTOS. V takovém případě může být odsouzený propuštěn dříve, a to v případě, že soud i na základě podkladů od pracovníka

⁵⁴ ŽATECKÁ, Eva. Postavení a úkoly Probační a mediační služby. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 31-32.

⁵⁵ AMČR. Co je to mediace [online] 2011.

⁵⁶ Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci), § 17.

⁵⁷ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 39.

⁵⁸ PMS. Mediace mezi obětí a pachatelem. [online] 2021d.

⁵⁹ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 39-40.

⁶⁰ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. Kapitoly z penologie II. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 132.

⁶¹ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 53.

⁶² ČTK. Mediáci v trestním řízení přibývá [online] 11. 10. 2016

PMS rozhodne o podmíněném opatření. Především je ale odsouzený připravován na to, co jej čeká po propuštění z VTOS.⁶³ Většinou je nastavena spolupráce mezi věznicí a místní PMS, pracovník PMS pak navštěvuje věznici v pravidelném intervalu.⁶⁴ V praxi probíhá mediace při VTOS výjimečně. Podle pracovníků Vězeňské služby ČR se jedná o krok s neurčitým přínosem. Motivy odsouzených jsou podle pracovníků Vězeňské služby ČR většinou účelové (tj. dosáhnout podmíněného propuštění), navíc může být proces mediace náročný pro oběti. Pro realizaci mediace při VTOS je klíčový zájem obou stran, což se v praxi téměř neděje.⁶⁵

Jak již bylo uváděno, mediace probíhá i v jiných právních odvětvích, zejména v rodinném a občanském právu. V trestním řízení je ovšem specifická. Zahrnuje přístup trestněprávní, veřejnoprávní, v kombinaci s různými psychologickými aspekty. Je možné k ní přistoupit kdykoliv v průběhu trestního řízení, tedy i po jeho skončení, kdy ve věci rozhodne soud. V takovém případě se většinou týká náhrady škody. I když je např. blízká psychoterapii nebo psychologickému poradenství, od těchto přístupů se liší svým zaměřením (řešení problémů spojených s trestným činem). Také se na rozdíl od nich nezabývá řešením psychologických problémů do hloubky, i když jsou v rámci mediačního procesu reflektovány např. potřeby a zájmy zúčastněných stran, výhody řešení, mediátorem je facilitován vzájemný kontakt, poskytována je oběma stranám podpora, u účastníků mohou v celém procesu vznikat různé emoční reakce. Úkolem mediátora je především usměrňovat jednání obou stran tak, aby dospělo k dohodě, přičemž sám ale o podobě dohody nerozhoduje. Tuto kompetenci musí být strany konfliktu, mediátor musí zůstat nestranný.⁶⁶ Pracovník PMS musí při realizaci mediace dodržovat zákony a jiné právní předpisy. Musí se vyvarovat jednání, které by mohlo vést ke zmaření účelu trestního řízení nebo by vzbuzovalo pochybnosti o jeho objektivitě a nestrannosti. Pokud by tomu tak nebylo, může soudce nebo samosoudce či v přípravném řízení státní zástupce dát případ jinému pracovníkovi PMS.⁷³

Jak zdůrazňují Stern, Ouředníková a Doubravová, nestrannost pracovníka PMS je klíčová. Účast oběti na jednání s pachatelem (nebo i obráceně) je záležitostí emočně náročnou, spojenou často s velkou nedůvěrou, nechotou, strachem apod., a to i v případě,

⁶³ ŽATECKÁ, Eva. Postavení a úkoly Probační a mediační služby. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 34.

⁶⁴ VĚZNICE RÝNOVICE. Den mediace. [online]. 2016.

⁶⁵ TOMÁŠEK, Jan, MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra, ŘEHÁKOVÁ, Tereza a Václav JIŘIČKA. Restorativní justice v českém vězeňství – výzkumná zpráva z dotazníkového šetření. Praha: Institut pro restorativní justici, 2021, s. 46-48.

⁶⁶ ŽATECKÁ, Eva. Postavení a úkoly Probační a mediační služby. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 29. ⁷³ Zákon o Probační a mediační službě, § 7, odst. 1.

kdy je splněna podmínka dobrovolnosti. Mediátor musí dokázat získat důvěru obou těchto stran. Klíčová je v jeho vystupování nestrannost, vyváženost a dodržování presumpce nevin. Mediátor postupuje pomalu. Mapuje potřeby obou stran, dojednává s nimi další kroky, vytváří prostředí, v němž se cítí obě strany v rámci možností bezpečně. Kontrolu nad celým procesem musí mít mediátor, který nesmí dopustit, aby bylo jednání ovládnuto jednou stranou. Často se v rámci tohoto řízení dostavuje snaha o manipulaci minimálně z jedné strany. Tu musí být schopen mediátor rozpoznat, vhodně na ni reagovat.⁶⁷ Mediátor musí být schopen dobře komunikovat a vyjednávat. Často má tak mediátor psychologické vzdělání, případně sociálně-právní. Měl by umět registrovat a dobře interpretovat verbální i neverbální projevy, užívá různé techniky, jako je např. přerámcování. Nicméně právo musí také dobře znát. Mediátor nesmí při mediaci vyslovovat svůj názor nebo vynášet různé soudy nad danou věcí či o zúčastněných stranách. Nemůže ani žádnou stranu nijak omezovat. Může však volit více autoritativní nebo naopak diskutující přístup, dle toho, jaká jsou očekávání obou stran, jak přistupují k procesu. Pokud se nedaří dospět k řešení, apeluje na obě strany, aby si uvědomily, že uspokojivé řešení situace je spojeno primárně s dohodou. O řešení mohou obě strany rozhodnout samy, nemusí za ně rozhodovat soud.⁶⁸ Vždy je však zapotřebí dbát na to, aby na strany nebyl vyvíjen ze strany mediátora žádný nátlak a byl tak naplněn požadavek dobrovolnosti. Zvláště citlivě a opatrně musí postupovat mediátor v případě vybraných případů, jako je např. sexuální násilí nebo stalking.⁷⁶

Aby bylo možné celý proces zahájit, musí být nejprve pachateli sděleno obvinění, následně dostává informaci středisko PMS. Podnět k činnosti přichází od státního zastupitelství, případně od policie. Středisko PMS však může kontaktovat i oběť, obviněný nebo jejich blízcí. PMS se snaží o zahájení činnosti co nejdříve od zahájení trestního řízení. V rané fázi je vyšší motivace ke spolupráci ze strany pachatele. Je-li spáchaný trestný čin méně závažný, také pro oběť je vhodnější brzké zahájení mediace, a to z důvodu získání morální či materiální satisfakce. Ovšem u závažnějších případů není často pro oběť možné ani vhodné přistoupit k mediaci co nejdříve. Takový postup by mohl vést i k další traumatizaci oběti, tzv. sekundární viktimizaci. Ne každý případ také může být postoupen k mediaci. K vhodným případům patří např. různé sousedské spory či méně závažné případy

⁶⁷ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 40-41.

⁶⁸ ŽATECKÁ, Eva. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 32-33. ⁷⁶ KEENAN, Marie and Estelle ZINSSTAG. *Sexual Violence and Restorative Justice: Addressing the Justice Gap*. Oxford: Oxford University Press, 2022, s. 222.

ze strany prvopachatele. Mediace se také osvědčuje u mladistvých,⁶⁹ a to zejména v případě, kdy je k ní přistoupeno v počátku trestního řízení. Mladiství často páchají trestný čin z nerozváženosti. Nedokážou si uvědomit následky svého jednání, které je v období dospívání často impulzivní či vychází z určité tendence revoltovat vůči dospělým a společnosti. Mediáci mu může zprostředkovat náhled na jeho jednání. Mladistvý se může omluvit, odčinit následky. Dostává do určité míry druhou šanci, kterou také často využije.⁷⁰

Mediace probíhá ve třech fázích. První je fáze přípravná. Dochází v ní k vytipování případů vhodných pro mediaci. Probační úředník získává všechny potřebné informace o případu. V další fázi, což je fáze realizační, již dochází ke vzájemnému jednání mezi stranami sporu. Formulována jsou možná řešení. V konečné fázi jsou realizována zvolené řešení, společně se splněním všech závazků, které jsou s ním spojeny.⁷¹

Před samotnou mediací nejprve proběhne individuální konzultace obou stran s mediátorem. Účelem je seznámení dotyčného s pravidly setkání, zjišťována je připravenost jedince k účasti na mediaci. Na prvním společném setkání je nejprve nutné domluvit pravidla, která budou akceptovat obě strany. Vyjasňovány jsou také role zúčastněných. Poté dochází k vyjádření potřeb a zájmů každé ze stran.⁷² Společné setkání často nastává až po několika týdnech, neboť přípravná fáze je klíčová a její realizace též obnáší určitý čas. Zapotřebí je, aby obě strany dostaly všechny potřebné informace a musí být také zřejmé, že pachatel má snahu situaci vyřešit a celé události lituje. Také mediátor potřebuje získat všechny potřebné informace. V některých případech se domlouvá účast jiných stran (např. sousedi), s čímž ovšem musí souhlasit obě strany. Mediátor ještě před samotným setkáním předává oběma stranám potřebné informace (jaký je postoj pachatele, co požaduje a očekává oběť). V realizační fázi již vypráví každá z obou stran svoji verzi události trestného činu. Cílem však není objektivně zjistit, co se odehrálo. To je úkol orgánů činných v trestním řízení. Důležité však je, aby si pachatel vyslechl, co oběť prožila, jaké dopady na ni daná událost měla. Jakmile odvypráví svůj příběh pachatel, přechází se v kladení otázek, a to mediátorem i obětí. Teprve v tuto chvíli nastává první dialog mezi pachatelem a obětí.

⁶⁹ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 41-42.

⁷⁰ ŽATECKÁ, Eva. Postavení a úkoly Probační a mediační služby. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 30.

⁷¹ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. Kapitoly z penologie II. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 131.

⁷² PMS. Mediace mezi obětí a pachatelem [online] n. d.

Mediátor do příběhu citlivě vstupuje. Mapují se témata, kterým je zapotřebí věnovat pozornost. Jedním z nejvýznamnějších témat je omluva pachatele. Teprve poté je přecházeno k náhradě újmy, přičemž nejprve by mělo být hovořeno o újmě nemateriální.

V závěrečné fázi jsou shrnuta dohodnutá řešení. Pokud bylo dospěno k dohodě, ta se sepisuje písemně, přičemž je zapotřebí věnovat pozornost zejména závazkům a povinnostem, které by měly být co nejvíce konkrétní, musí být splnitelné. Mediátor musí dále sepsat pro soudce nebo státního zástupce zprávy. V ní jsou zachyceny výstupy, obsahuje také doporučení pro další kroky, ale nejsou v ní uvedeny konkrétní detaily o průběhu mediace či co v ní strany sdělovaly. Obsah mediace tak zůstává důvěrný. Ke zprávě přiloží mediátor dohodu, pokud byla uzavřena.⁷³

Celý proces se pak může stát ozdravným, a to pro obě strany. Oběť má možnost hovořit s pachatelem a do jisté míry také ovlivnit, jak bude daný skutek řešen, resp. jaký bude jeho výsledek. Pachatel by měl přijmout odpovědnost za chování, kterého se v rámci projednávané věci dopustil. Pochopitelně není možné zajistit, že skutečně bude pachatel nebo obviňovaný pociťovat odpovědnost za své jednání spojené s trestným činem. Nicméně tím, že se mediace účastní a naslouchá oběti, se předpokládá, že odpovědnost přijímá, přičemž vyjádření lítosti je podmínkou k přistoupení k mediaci. Význam mediace spočívá z velké části v tom, že se veřejný zájem spojený s řešením případu v trestním řízení přesouvá do osobní roviny a do oblasti zájmu dotčených stran.⁷⁴ To je jedna z nejvýznamnějších změn v koncepci trestu. Běžně o trestu rozhoduje soud. V tomto případě se však může oběť podílet na řešení vzniklého konfliktu, soudce reflektuje výstup jednání z mediace mezi obviněným a obětí.

Oběť má většinou potřebu říct pachateli nebo obviněnému, co se stalo. Od druhé strany chce slyšet vysvětlení a omluvu. Zároveň většinou chce také za danou újmu odpovídající náhradu škody. Pachatel by měl být schopen toto oběti poskytnout. V opačném případě nebývá mediace úspěšná, většinou však k ní ani není přikročeno. Tím, že se pachatel rozhodne mediaci podstoupit, dává oběti najevo, že mu záleží na vyřešení situace. Společným zájmem bývá co nejrychlejší vyřešení projednávané věci.⁷⁵

⁷³ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 42-53.

⁷⁴ ROZUM, Jan a kol. Uplatnění mediace v systému trestní justice I. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, s. 9.

⁷⁵ PMS. Mediace mezi obětí a pachatelem [online] n. d.

Počet realizovaných mediací se postupně zvyšuje. S jejím větším uplatňováním také narůstá úspěšnost. Zatímco před 10 lety činila úspěšnost mediace 80 %, v současné době je to přibližně 95 %. Nejčastěji probíhá mediace u nedbalostních trestních činů, jako jsou např. dopravní nehody. Jedná se přibližně o třetinu případů. Pětina případů se týká vandalismu. V těchto případech jsou pachatelé většinou mladiství.⁷⁶

⁷⁶ ČTK. Mediací v trestním řízení přibývá [online] 11. 10. 2016

4 Alternativní tresty vhodné pro probaci

Ukládání alternativních trestů narostlo zejména s přijetím nového trestního zákona. Legislativně byly zakotveny nové druhy alternativních trestů, konkrétně trest domácího vězení a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Zároveň byly modifikovány dosavadní alternativní tresty, což vedlo k možnosti užívat je ve větší míře či efektivněji. Tato změna reflektuje celoevropský trend ukládat alternativní tresty namísto trestu odnětí svobody. Odsouzený je při VTOS vystaven negativním vlivům uvěznění, ztrácí kontakt se svým přirozeným sociálním prostředím, zprerhány jsou rodinné a jiné sociální vazby. Eliminována je tak nežádoucí stigmatizace odsouzeného a též další negativní následky VTOS. Tím, že může odsouzený žít na svobodě, neztrácí zaměstnání, což má pozitivní dopad nejen na rodinné, ale i státní příjmy.⁷⁷ Důvody existence alternativních trestů jsou humanitní (uvěznění jako překážka resocializace a/nebo reintegrace), ekonomické i pragmatické (např. přeplnění věznic).⁷⁸

Ani alternativní tresty nesmí být kruté, nelidské nebo ponižující. Důležité je, aby je pachatel vnímal jako potrestání. Za jedny z nejúčinnějších jsou považovány ekonomické tresty. Nicméně důležité je, aby byl např. zohledněn příjem pachatele, což v případě pevně daných finančních sankcí za určité činy není možné. Důležité je, aby nebyla příliš složitá administrativa spojená s uložením trestu. V tomto ohledu je řešením pružně a spolehlivě fungující probační služba.⁷⁹

Počátky zavádění alternativních trestů do praxe byly spojeny s tím, že je soudy neužívaly v optimální míře. Více se držely dosavadních postupů, tedy punitivní praxe spojené s udělováním podmíněných a nepodmíněných trestů odnětí svobody. Pomohlo však školení soudců. Zlepšit se stále může ukládání peněžitých trestů, které mají význam např. u dopravních nehod. Nadužíván je však stále podmíněný trest odnětí svobody, kdy se jen málokdy přemění v trest nepodmíněný, přičemž není příliš zkoumáno, zda pachatel vede řádný život. Vhodnější by bylo v některých těchto případech ukládat např. domácí vězení.⁸⁸ Dále v textu jsou popsány alternativní tresty, které jsou v České republice užívány.

⁷⁷ JANUŠ, Jan. Tresty budoucnosti. Praha: Info.cz, 2020, s. 12.

⁷⁸ BĚLÍK, Václav, HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Bohuslav a kol. Slovník sociální patologie. Praha: Grada, 2017, s. 92.

⁷⁹ ÚŘAD OSN. Příručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění.

Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, s. 26-32. ⁸⁸

JANUŠ, Jan. Tresty budoucnosti. Praha: Info.cz, 2020, s. 89-91.

Poukázáno je na význam role PMS při výkonu těchto trestů, ale též některé nedostatky, nebo naopak přednosti vybraných alternativních trestů.

4.1 Podmíněné odsouzení a podmíněný odklad VTOS

Podmíněné odsouzení, resp. podmíněné upuštění potrestání s dohledem, je popsáno v § 48 trestního zákoníku. Soud k němu může přistoupit, pokud pachatel spáchal přečin, lituje toho, projevuje účinnou snahu po nápravě. Soud přihlíží k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a k dosavadnímu životu pachatele. Soud také může upustit od potrestání pachatele označeného jako spolupracující obviněný, který podal v přípravném řízení i před soudem úplnou a pravdivou výpověď o skutečnostech projednávaného případu, a to tak, že tato výpověď významně přispěla k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny a čin, který spáchal, nebyl závažný nebo závažnější než zločin, k jehož objasnění přispěl. Zároveň může soud uložit jedinci souběžně s podmíněným upuštěním potrestání s dohledem také přiměřená opatření a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl dotyčný řádný život. Většinou bývá také dotyčnému uloženo, aby nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobil. Ukládáno bývá zejména podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, podrobit se programu sociálního výcviku a převýchovy, léčení závislosti na návykových látkách, programům psychologického poradenství, zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami, zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob, hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek, požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek, ale též uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku, veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění. Zkušební doba trvá jeden rok a pokud jedinec v této době vede řádný život, soud může uložené přiměřené opatření, přiměřenou povinnost nebo výchovné opatření zrušit, pokud lze očekávat, že i bez nich bude dotyčný žít řádný život. Podobně může soud také zrušit dohled. Může však tak učinit nejdříve po půl roce uložené zkušební doby. Pokud uběhne stanovená lhůta a dotyčný žil řádný život, vyhověl uloženým podmínkám, soud vysloví, že se osvědčil. V opačném případě rozhodne o uložení trestu, což může učinit i během zkušební doby. V případě, že se dotyčný osvědčil, hledí se na něj jako na osobu, která nebyla nikdy odsouzena.⁸⁰

⁸⁰ Zákon o Probační a mediační službě, § 48.

Jak uvádějí Drápal, Jiříčka a Raszková, při uložení podmíněného trestu je snahou působit na odsouzeného hrozbou trestu. Má tedy funkci tzv. Damoklova meče, kdy má odradit odsouzeného od dalšího páčání trestné činnosti. Předpokládáno je, že je podmíněný trest účinnější než trest nepodmíněný, nicméně dle autorů tomu tak ve skutečnosti není, jak bylo prokázáno i některými výzkumy (např. Paternoster, 2010). Dle téhož zdroje tak pouze dochází ke zjednodušení práce, ovšem trest velmi často nemá potřebný účinek, neboť odsouzený není téměř vůbec omezen na jeho svobodách, ani nejsou činěna opatření, která by vedla ke specifickým reakcím na rizika a potřeby odsouzeného. Přesto je však trestem, který je ukládán nejčastěji.⁸¹

Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s pracovníkem, spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem. Probační pracovník má nejen sledovat a kontrolovat chování pachatele, ale měl by jej také odborně vést. Pracovník PMS by měl zmapovat rizika a potřeby klienta. I když je v rámci dohledu primární kontrola, pracovník PMS by se měl snažit pachateli pomoci. K tomu je důležité poznat sociální okolí pachatele, zprostředkovat pachateli kontakt s relevantními organizacemi a odborníky. Pracovník PMS musí být schopen kvalifikovaného odhadu. Proto je nezbytné seznámit se se všemi zprávami o pachateli a případu, obstarává si opis trestního rejstříku apod. Musí být schopen zaujmout k pachateli objektivní postoj a též s pachatelem jednat slušně, i když může čelit mnoha nepříjemným situacím, kdy vůči němu pachatel respekt nezaujímá (tj. např. nepřijde na schůzku, přijde pod vlivem návykové látky apod.). Na první schůzce jsou domluveny parametry spolupráce. Sestaven je společně s pachatelem plán dohledu, pachatel podepisuje poučení o výkonu dohledu. Obsahová náplň dohledu je v plánu rozčleněna do několika dílčích cílů a pracovník PMS průběžně vyhodnocuje jejich dosahování (často se jedná např. o řešení zadluženosti, splácení dluhu, kdy může probační pracovník navést pachatele např. na oddlužení apod.). Pachatel má povinnost dostavovat se na sjednané schůzky, informovat pracovníka PMS o důležitých okolnostech (zaměstnání, změna místa bydliště), musí také umožnit pracovníkovi PMS vstup do svého obydlí. Pracovník PMS nepřebírá za pachatele odpovědnost, ale spíše jej motivuje a povzbuzuje k tomu, aby se choval řádně a některé aspekty svého života změnil. Plán je průběžně aktualizován. Nejméně jednou za půl roku

⁸¹ DRÁPAL, Jakub, JIŘÍČKA, Václav a Tereza RASZKOVÁ (eds.). České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 3-4.

podává pracovník PMS soudu zprávu o průběhu výkonu dohledu. Probační pracovník by měl také jednat s poškozeným. I v rámci dohledu může např. zprostředkovat mediaci.⁸²

Žatecká k dohledu doplňuje, že je žádoucí k němu přistupovat s větším nasazením ze strany PMS v případě mladistvých. Probační dohled by měl být u mladistvých pojímán co nejvíce širěji. V ideálním případě by měla PMS začít fungovat již v průběhu řízení předcházejícího řízení ve věci samé. Důležité je nesoustředit se pouze na kontrolu, ale právě na vedení a odbornou pomoc. Pracovník PMS se může zaměřit na zmapování rodinné situace mladistvého či sociálního prostředí, v němž funguje. Může tak identifikovat příčiny jednání mladistvého. Dohled by pak měl být spojen s probačním programem, výchovnými povinnostmi a omezeními apod. Proto je také důležité, aby byla PMS zapojena do celého procesu co nejdříve. Může tak projednávat vhodnou formu trestu ještě předtím, než je vyneseno soudem. Zároveň může pracovník PMS získávat po celou dobu mladistvého ke spolupráci. U dětí mladších 15 let je obzvlášť důležité dbát na výchovné působení dohledu. Dítěti mladšímu 15 let nelze uložit, aby se dostavovalo na středisko PMS. Pracovník jej tedy navštěvuje doma nebo ve škole. Prostředí volí tak, aby bylo dítě co nejméně traumatizováno, zároveň aby mohl probační pracovník dobře zmapovat situaci dítěte. Probační pracovník v tomto ohledu musí úzce spolupracovat jak s pracovníky OSPOD, tak i s kurátory pro mládež a poskytovateli probačních programů. Od kurátorů může získat informace o životě a rizicích u mladistvého, sociální pracovník z OSPOD může přicházet s nápady vhodných programů, do kterých může být mladiství začleněn. OSPOD také může uložit povinnost rodičům, aby využili odbornou pomoc.⁸³ Ukládána bývá odborná poradenská pomoc, případně je nařízeno účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo zúčastnit se terapie v daném rozsahu.⁸⁴

Při podmíněném odsouzení může soud uložit, aby se pachatel ve stanovené části zkušební doby, která navazuje na její začátek, zdržoval v určitém období ve svém domově, ovšem celková doba trvání pobytu podmíněně odsouzeného v určeném období nesmí přesáhnout jeden rok. Pokud pachatel splní vše, co mu bylo uloženo (včetně náhrady škody apod.), vysloví soud, že se osvědčil. V opačném případě může nařídit výkon trestu, ale nemusí. Může nad odsouzeným stanovit dohled, přiměřeně prodloužit zkušební dobu,

⁸² ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 71-80.

⁸³ ŽATECKÁ, Eva. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 68-74.

⁸⁴ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 13, odst. d).⁹⁴

Zákon o Probační a mediační službě, § 82-86.

maximálně o dva roky, nicméně nesmí překročit horní hranici zkušební doby. Může také stanovit dosud neuložená přiměřená opatření a povinnosti. Pokud je uložen dohled, soud stanoví zkušební dobu na jeden až pět let, nikoliv však na dobu kratší, než je délka podmíněně odloženého trestu odnětí svobody. Dohled lze zrušit dříve, než uplyne zkušební doba.⁹⁴

Soud může také podmíněně odložit VTOS, který délkou nepřesahuje tři roky. Jedná se o podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody. Přístupováno je k tomuto rozhodnutí v případě, že existuje důvodný předpoklad, že i bez VTOS povede pachatel řádný život. Přihlíženo je k osobě a poměrům pachatele, především k jeho dosavadnímu způsobu života, prostředí, v němž žije a též k okolnostem případu. Povolení podmíněného odkladu VTOS se nevztahuje na výkon ostatních trestů, uložených mimo stanovený trest.⁸⁵

4.2 Obecně prospěšné práce

Obecně prospěšné práce lze uložit v případě odsouzení pachatele za přečin. Jako samostatný trest mohou být obecně prospěšné práce uloženy, pokud není zapotřebí jiného trestu. Tento trest spočívá v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce obecně prospěšné práce, tedy práce k obecně prospěšným účelům ve prospěch poskytovatele obecně prospěšných prací, kterým může být stát, kraj, obec nebo právnická osoba, která se zabývá vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností a která tuto činnost vykonává k veřejně prospěšnému účelu. Práce nesmí sloužit k výdělečným účelům odsouzeného. Jsou prováděny bezplatně, ve volném čase odsouzeného, a to do jednoho roku ode dne stanoveného jako den nástupu výkonu tohoto trestu. Výměra může být v rozsahu 50–300 hodin. Do této doby se nezapočítává doba, po kterou nemohl odsouzený vykonávat obecně prospěšné práce pro zdravotní nebo zákonné překážky, nebo byl ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody. Na dobu tohoto trestu lze navíc uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti. Soud přihlíží ke zdravotnímu stavu odsouzeného. Pokud je dotyčný neschopen soustavného výkonu práce, tento trest není uložen.⁸⁶ Trest obecně prospěšných prací však bývá ukládán poměrně často a patří k nejvýznamnější agendě PMS.⁸⁷

⁸⁵ Zákon o Probační a mediační službě, § 81.

⁸⁶ Tamtéž, § 62-65.

⁸⁷ BĚLÍK, Václav, HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Bohuslav a kol. Slovník sociální patologie. Praha: Grada, 2017, s. 58.

Pokud odsouzený nevede do skončení tohoto trestu řádný život, vyhýbá se nástupu trestu apod., může být trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek proměně v trest odnětí svobody, kdy se každá započatá hodina nevykonaného trestu počítá jako jeden den trestu odnětí svobody. Výjimečně však k tomuto kroku soud nemusí přistoupit. V takovém případě pak může prodloužit dobu výkonu tohoto trestu až o šest měsíců, stanovit nad odsouzeným dohled nebo dosud neuložená přiměřená omezení a opatření.⁸⁸

Pracovník PMS plní v rámci výkonu obecně prospěšných prací několik rolí. Kromě běžné agendy při jednání s pachatelem je také prostředníkem mezi poskytovatelem obecně prospěšných prací a soudem. Průběžně u nich také kontroluje průběh vykonávaných obecně prospěšných prací, pořádá pro poskytovatele různé semináře apod. Pracovník PMS by měl také mapovat vhodné poskytovatele obecně prospěšných prací, získávat nové poskytovatele. Existuje katalog poskytovatelů obecně prospěšných prací, který mají soudy k dispozici a je přístupný také vyšším soudním úředníkům a pracovníkům PMS. Poskytovatelé musí splnit určité podmínky, aby mohly obecně prospěšné práce poskytovat. Katalog aktualizuje pracovník PMS v rámci okresního soudu. V katalogu je uvedeno, jaké práce poskytovatel nabízí. Pracovník PMS musí také zmapovat osobnost pachatele, aby jeho specifikám (např. agresivita, pracovní návyky, závislost na návykových látkách) odpovídalo určení obecně prospěšných prací. Často se jedná o různé úklidové práce, ale tito odsouzení také mnohdy pracují např. v útulcích pro opuštěná zvířata, jsou asistenty lidem s tělesným postižením, pracují v nemocnicích apod. Tento trest je nabízen pouze těm, kdo jsou motivovaní a je u nich předpoklad, že skutečně trest vykonají. Před zavedením alternativních trestů bylo možné obecně prospěšné práce uložit i trestním příkazem. Současná praxe je však vhodnější, neboť mimo jiné skutečně plní roli trestu a zamezuje tak recidivě. Jakmile je dojednáno, kde bude pachatel působit, spolupráci zahajuje pracovník PMS, který dojednává sjednání termínu, uzavření smlouvy apod. Odsouzený a poskytovatel obecně prospěšných prací uzavírají dohodu. Jakmile je trest vykonán, sdělí tuto skutečnost poskytovatel pracovníkovi PMS, který neprodleně tuto informaci předává soudu. Jestliže je od výkonu trestu upuštěno, odsouzený nemá následně záznam v rejstříku trestů. Jestliže však odsouzený nekoná to, k čemu se zavázal, což se v praxi děje, pracovník PMS podává soudu návrh na přeměnu trestu

⁸⁸ Zákon o Probační a mediační službě, § 62-65.

obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody. Obecně prospěšné práce většinou odsouzený vykonává v místě bydliště. Místu a společnosti tak může odsouzený prospět, zároveň ale může být i navázán bližší kontakt odsouzeného s místními poskytovateli práce, čehož lze později využít při hledání zaměstnání. Rozsah 300 hodin je poměrně široký, trest je tedy přísný. Odsouzený vykonává tento trest často při svém zaměstnání, o které nepřichází.⁸⁹

Trest obecně prospěšných prací patří k nejstarším alternativním trestům.⁹⁰ Od doby, kdy byl tento alternativní trest založen, tj. od roku 2001, existuje přibližně 6 300 poskytovatelů obecně prospěšných prací z řad státní správy, samosprávy, ale i neziskových organizací či dalších obecně prospěšných organizací. Každý rok je těchto trestů uloženo přibližně 6 000, přičemž je každoročně odpracováno více než 900 000 hodin obecně prospěšných prací.⁹¹

4.3 Odklony v trestním řízení

Odklony v trestním řízení jsou zvláštní způsoby trestního řízení. Jsou tak alternativou ke standardnímu projednávání věci v hlavním líčení. Trestní věc je tak možné vyřídit v procesněprávním smyslu stejně plnohodnotně jako ve standardním trestním řízení. K odklonům se řadí podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, trestní příkaz, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a odstoupení od trestního stíhání v případě řízení ve věcech mládeže. Soud by měl v případě odklonů v trestním řízení významně zohlednit zájem poškozeného.⁹² V zahraničí (např. v USA) se užívají i další formy odklonů, nejčastěji ve smyslu prohlášení viny a dohodovacího řízení.⁹³ V českém prostředí je dohodovací řízení zastoupeno dohodou o vině a trestu. Jedná se o alternativní způsob řešení trestních věcí, v němž je uzavřena dohoda mezi státním zástupcem a obviněným, případně poškozeným. Podstatou této dohody je prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán. Zároveň se obviněný vzdává práva na projednání věci před soudem a výměnou za to získává mírnější trest. Tento trest byl zaveden do českého trestního práva v roce 2012, s

⁸⁹ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 89-100.

⁹⁰ BĚLÍK, Václav, HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Bohuslav a kol. Slovník sociální patologie. Praha: Grada, 2017, s. 58.

⁹¹ PMS. Trest obecně prospěšných prací v číslech. [online] 2021b.

⁹² Nejvyšší státní zastupitelství. Odklony (alternativní způsoby trestního procesu). [online] 2023.

⁹³ HOLÁ, Lenka. Mediace a možnosti využití v praxi. Praha: Grada, 2013, s. 284.

cílem zrychlit, zjednodušit a zefektivnit trestní řízení a též uchránit oběť před sekundární viktimizací.⁹⁴

Podmíněné zastavení trestního stíhání je upraveno v zákonu č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). Trestní stíhání může podmíněně zastavit soud v řízení o přečinu, a to se souhlasem obviněného. Trestní stíhání může podmíněně zastavit i státní zástupce, a to v přípravném řízení. Stanoveny jsou důvody, kdy tak lze učinit. Patří k nim doznání k činu ze strany obviněného, náhrada škody poškozenému, případně dohoda o náhradě školy s poškozeným nebo byla učiněna potřebná opatření k náhradě školy či obviněný vydal bezdůvodné obohacení činem. Zkušební doba činí šest měsíců až pět let. Rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání musí obsahovat určení činnosti, které se obviněný během zkušební doby zavazuje zdržet, dále též dobu trvání tohoto závazku a vyšší peněžité částky určené státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. Obviněnému je možné také uložit, aby ve zkušební době dodržoval přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život. Soud a v přípravném řízení i státní zástupce mohou stanovit nad obviněným dohled; u mladistvých se může uložit výchovné působení rodiny, školy a dalších subjektů. Proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání může obviněný a poškozený podat stížnost, která má odkladný účinek. Rozhodne-li o podmíněném zastavení trestního stíhání soud, má toto právo též státní zástupce. V rozhodnutí se musí uvést předpokládané datum ukončení doby trvání závazku zdržet se určité činnosti. Pokud obviněný v průběhu zkušební doby vede řádný život a splní vše, co mu bylo uloženo, soud či u soudního řízení také státní zástupce rozhodnout, že se dotyčný osvědčil. Pokud se ale neosvědčí, v trestním stíhání se pokračuje, případně lze opět v určitých případech ponechat podmíněné zastavení trestního stíhání v platnosti. V takovém případě je nad obviněným stanoven dohled, zkušební doba je prodloužena na dva roky, ovšem celková délka zkušební doby nesmí překročit pět let. Nicméně stále musí dotyčný uhradit způsobenou škodu, vydat bezdůvodné obohacení a plnit přiměřené omezení, přiměřenou povinnost nebo výchovné opatření či jinou povinnost, k jejímuž splnění se zavázal.⁹⁵ Podmíněné zastavení trestního stíhání je rozhodnutím prozatímním. Z pohledu trestního práva tedy trestní odpovědnost pachatele trvá, z pohledu práva procesního se věci i nadále zabývají orgány činné v trestním řízení. K tomuto druhu odklonu se přistupuje v případě, kdy je předpokládáno, že by byl

⁹⁴ NSZ ČR. Metodika k postupu státních zástupců při sjednávání dohod o vině a trestu. [online] Brno, 27. 1. 2023, s. 1-2.

⁹⁵ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 307-308.

uložen při realizovaném trestním řízení podmíněný trest odnětí svobody a pachatel by se osvědčil. Podmíněné zastavení trestního stíhání je možné také v případě, že trestným činem nebyla způsobena majetková škoda. Nicméně vždy je vhodné zvážit, zda v takovém případě bude pachatel skutečně vnímat, že byl potrestán.⁹⁶

Jestliže bylo rozhodnuto o podmíněném zastavení trestního stíhání za současného stanovení dohledu, probační úředník nemůže při výkonu dohledu obviněnému ukládat jiné povinnosti, než které vyplývají ze zákona nebo o jejichž uložení rozhodl soud a v přípravném řízení státní zástupce. Předseda senátu nebo v přípravném řízení státní zástupce mohou zároveň požádat o spolupůsobení orgány veřejné správy, zájmová sdružení občanů a další orgány, instituce a osoby. Obviněný může podat návrh na zrušení dohledu, uložených přiměřených omezení nebo povinností a soud či státní zástupce mohou obviněnému vyhovět, pokud bylo prokázáno polepšení a lze očekávat, že dotyčný zvládne bez těchto náležitostí vést řádný život. Lze také zrušit uložený dohled, ale nejdříve po uplynutí jedné třetiny zkušební doby, nejméně po šesti měsících jejího trvání. Stanovená zkušební doba zůstává rozhodnutím podle věty první nedotčena. Obviněný však musí k této žádosti přiložit kladné stanovisko probačního úředníka. Po uplynutí poloviny doby, po kterou se obviněný zavázal zdržet se určité činnosti, může předseda senátu nebo státní zástupce na návrh obviněného rozhodnout, že zbytek závazku nebude vykonán. Ovšem předseda senátu nebo státní zástupce mohou také prodloužit zkušební dobu podmíněného zastavení trestního stíhání až o dva roky, přičemž celková délka zkušební doby nesmí překročit pět let. Proti tomuto rozhodnutí může obviněný podat stížnost.⁹⁷ Jak shrnuje Nevařil, podmíněné zastavení trestního je možné pouze po doznání obviněného, které nelze odvolat. Kromě doznání je také zapotřebí dosáhnout dohody s poškozeným ohledně náhrady škody. V trestním řízení pak není pokračováno. Je tak pro pachatele výhodnější než podmíněné odsouzení, a to i proto, že pachatel nemá záznam v trestním rejstříku.⁹⁸

O narovnání může v řízení o přečin rozhodnout soudce nebo v přípravném řízení státní zástupce. Dochází pak k zastavení trestního stíhání. Podmínkou je souhlas obviněného a poškozeného. Dále musí obviněný bez všech pochybností svobodně, vážně a určitě prohlásit, že spáchal skutek, pro který je stíhán, musí také uhradit poškozenému způsobenou

⁹⁶ Nejvyšší státní zastupitelství. Odklony (alternativní způsoby trestního procesu). [online] 2023.

⁹⁷ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 308.

⁹⁸ NEVAŘIL, Vít. Co je to podmíněné zastavení trestního stíhání a proč o něj v trestním řízení usilovat? [online] 17. 4. 2020.

škodu nebo vydat bezdůvodné obohacení, složit na účet soudu nebo státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. Před rozhodnutím o schválení jsou vyslechnuti obviněný a poškozený, a to zejména v souvislosti se způsobem a okolnostmi uzavření dohody o narovnání. Je-li poškozenou právnická osoba, lze místo výslechu statutárního zástupce nebo jiné osoby oprávněné jednat jejím jménem. Rozhodnutí o schválení narovnání a zastavení trestního stíhání musí obsahovat popis skutku, jehož se narovnání týká, jeho právní posouzení, obsah narovnání zahrnující výši uhrazené škody apod. Rozhodnutí o schválení narovnání se eviduje jako skutečnost významná pro trestní řízení podle zvláštního zákona.⁹⁹ Účelem narovnání je, aby pachatel odčinil všechny škodlivé následky svého činu. Represivní prvek je obsažen v uložené povinnosti k dalšímu majetkovému plnění nad rámec způsobené škody.¹⁰⁰

Trestní příkaz může vydat samosoudce bez projednání věci v hlavním líčení, a to v případě, že je skutkový stav spolehlivě prokázán opatřenými důkazy, a to i v řízení konaném po zkráceném přípravném řízení. Trestním příkazem lze uložit trest odnětí svobody do jednoho roku s podmíněným odkladem jeho výkonu, domácí vězení do jednoho roku, trest obecně prospěšných prací, trest zákazu činnosti do pěti let, trest zákazu držení a chovu zvířat, peněžitý trest, trest propadnutí věci, vyhoštění do pěti let, zákaz pobytu do pěti let a též trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce do pěti let. Trest obecně prospěšných prací může být trestním příkazem uložen pouze po předchozím vyžádání si zprávy probačního úředníka obsahující zjištění o možnostech výkonu tohoto trestu a o zdravotní způsobilosti obviněného, včetně stanoviska obviněného k uložení tohoto druhu trestu. Trest obecně prospěšných prací je ukládán s přihlédnutím k této zprávě. Totéž platí i pro trest domácího vězení. V případě, že je trestním příkazem ukládán peněžitý trest, nesmí dvojnásobek počtu denních sazeb ani spolu s uloženým trestem odnětí svobody a náhradním trestem odnětí svobody za trest domácího vězení přesahovat jeden rok. Trestním příkazem lze upustit od potrestání, podmíněně upustit od potrestání s dohledem, upustit od uložení souhrnného trestu. Naopak trestní příkaz nelze vydat v řízení proti osobě, jejíž svéprávnost je omezena, jestliže má být rozhodováno o ochranném opatření či jestliže má být uložen souhrnný trest nebo společný trest a předchozí trest byl uložen rozsudkem. V zákoně je též popsáno, co musí trestní příkaz obsahovat. Trestní příkaz se doručí obviněnému a státnímu zástupci. Obviněnému se doručí do vlastních rukou. Má-li obviněný obhájce, doručí se trestní

⁹⁹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 309-313.

¹⁰⁰ Nejvyšší státní zastupitelství. Odklony (alternativní způsoby trestního procesu). [online] 2023.

příkaz též jemu. Poškozenému se trestní příkaz doručí, pokud v trestním řízení uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, anebo pokud trestním příkazem byla uložena majetková trestní sankce a poškozený je jinou osobou než stát a je znám. Obviněný, osoby, které jsou oprávněny podat v jeho prospěch odvolání, ale i státní zástupce mohou podat proti trestnímu příkazu odpor. Odpor se podává u soudu, který trestní příkaz vydal, a to do osmi dnů od jeho doručení. V případě podání odporu se trestní příkaz ruší.¹⁰¹ Trestní příkaz tedy představuje zkrácené písemné řízení, a to bez provedení dokazování a součinnosti stran. Rozhodnutí má povahu odsuzujícího rozsudku.¹⁰² Věc není projednána v hlavním líčení, soud tedy nerozhoduje na základě důkazů před ním provedených, ale na základě předložených spisů. V praxi se jedná o často užívaný trest. Je jím vyřízeno téměř 50 % trestních věcí.¹⁰³

O podmíněném odložení podání návrhu na potrestání může rozhodnout státní zástupce, a to namísto podání návrhu na potrestání, a to v případě, že se podezřelý k činu doznal, nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu či učinil jiná potřebná opatření k její náhradě, nebo vydal bezdůvodné obohacení činem získané. Podmíněný musí s podmíněným odložením podání návrhu na potrestání vyslovit souhlas. Zkušební doba je v rozsahu šesti měsíců až dvou let. Rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání musí obsahovat určení činnosti, které se podezřelý během zkušební doby zavazuje zdržet, a dobu trvání tohoto závazku. Podezřelému lze též uložit, aby ve zkušební době dodržoval přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život. Proti rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání může podezřelý a poškozený podat stížnost, jež má odkladný účinek. Pokud opět jsou podmínky tohoto alternativního trestu porušeny, ve výjimečných případech může státní zástupce stanovit nad podezřelým dohled, prodloužit zkušební dobu až o dva roky, přičemž celková délka zkušební doby nesmí překročit pět let, stanovit podezřelému dosud neuložené přiměřené omezení nebo přiměřenou povinnost směřující k tomu, aby vedl řádný život, či stanovit výchovná opatření v případě mladistvých. Jestliže bylo rozhodnuto o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání za současného stanovení dohledu, probační úředník nemůže při výkonu dohledu podezřelému ukládat jiné povinnosti, než které

¹⁰¹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 314e–314g.

¹⁰² Nejvyšší státní zastupitelství. Odklony (alternativní způsoby trestního procesu). [online] 2023.

¹⁰³ MARXOVÁ, Vendula. Trestní příkaz aneb rychlost trestního řízení na úkor naplnění jeho účelu. [online] 6. 5. 2022.

vyplývají ze zákona nebo o jejichž uložení rozhodl státní zástupce. Považuje-li to státní zástupce za vhodné, požádá zároveň o spolupůsobení orgány veřejné správy, zájmová sdružení občanů a další orgány, instituce a osoby. Podezřelý může podat návrh na zrušení uloženého přiměřeného omezení, přiměřené povinnosti, výchovného opatření nebo návrh na zrušení uloženého dohledu, podmínkou je však souhlas probačního úředníka. Byl-li návrh podezřelého zamítnut, může jej opakovat až po uplynutí šesti měsíců ode dne nabytí právní moci zamítavého rozhodnutí. Po uplynutí poloviny doby, po kterou se podezřelý zavázal zdržet se určité činnosti, může státní zástupce na návrh podezřelého rozhodnout, že zbytek závazku nebude vykonán. Státní zástupce může prodloužit zkušební dobu podmíněného odložení podání návrhu na potrestání až o dva roky, přičemž celková délka zkušební doby nesmí překročit pět let.¹⁰⁴ Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání je formou varování pachatele předtím, než bude případ předán soudu k trestnímu stíhání.¹⁰⁵ Oproti podmíněnému zastavení trestního stíhání se liší v tom, že se návrh na základě rozhodnutí státního zástupce odkládá a v odpovědnosti státního zástupce je pak např. stanovení dohledu.¹⁰⁶

Odstoupení od trestního stíhání se týká mladistvých, je o něm pojednáno v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). O odstoupení od trestního stíhání lze rozhodnout v případě řízení o provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta. Podmínkou je chybějící veřejný zájem na dalším stíhání mladistvého. Přihlíženo je k povaze a závažnosti provinění a osobě mladistvého. Odstoupení je možné, pokud trestní stíhání není účelné a potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchání dalších provinění. Odstoupit od trestního stíhání lze zejména v případě, jestliže mladistvý již úspěšně vykonal vhodný probační program, byla úplně nebo alespoň částečně nahrazena škoda způsobená proviněním a poškozený s takovým odškodněním souhlasil, bylo úplně nebo alespoň částečně vráceno bezdůvodné obohacení získané proviněním a poškozený s takovým rozsahem vrácení bezdůvodného obohacení souhlasil, anebo bylo mladistvému vysloveno napomenutí s výstrahou a takové řešení lze považovat z hlediska účelu řízení za dostatečné. Proti usnesení je přípustná stížnost, jež má

¹⁰⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 179g–179i.

¹⁰⁵ Nejvyšší státní zastupitelství. Odklony (alternativní způsoby trestního procesu). [online] 2023.

¹⁰⁶ KELLY, Karolina. Odklony v trestním právu jakožto alternativní způsoby řešení trestních věcí. [online] 14. 2. 2022.

odkladný účinek. Poškozený se o odstoupení od trestního stíhání vyrozumí. Pokud ale mladistvý na projednání věci trvá, v trestním stíhání se pokračuje. Pokud v takovém případě neshledá soud pro mládež důvod ke zproštění mladistvého, vysloví sice vinu, trestní opatření ale neuloží. Odstoupení od trestního stíhání se eviduje jako skutečnost významná pro trestní řízení podle zvláštního zákona.¹⁰⁷ Poškozený nemůže proti tomuto postupu podat stížnost. Obviněný mladistvý musí alespoň částečně poškozenému nahradit škodu, přičemž poškozený musí s navrženým odškodněním souhlasit.¹⁰⁸ Podle Kelly je tento druh alternativního trestu vhodný v případě, kdy mladistvý podstoupil dobře nastavený probační program.¹⁰⁹

4.4 Domácí vězení

Domácí vězení je dalším alternativním trestem, který může soud uložit až na dva roky, a to v případě přečinu. Pachatel dává soudu písemný slib, že se bude ve stanovené době zdržovat v obydlí nebo jeho části, tj. na adrese, kterou soudu sdělí. Je také povinen poskytovat při kontrole potřebnou součinnost. Místo může dotýčný opustit z důvodu výkonu zaměstnání nebo povolání, v případě nutnosti čerpat zdravotní služby, v souvislosti s péčí o nezletilé děti nebo při vyřizování osobních a rodinných záležitostí. Odsouzenému je též dovoleno navštěvovat bohoslužby nebo jiná náboženská shromáždění. Soud může nad výkonem tohoto trestu stanovit dohled, též mu může uložit přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti. Musí také většinou nahradit škodu nebo odčinit nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobil. Též musí vydat bezdůvodné obohacení získané trestným činem. Tato nařízené opatření může soud zrušit v případě, že jedinec vede řádný život, ovšem minimálně až po šesti měsících po šesti měsících výkonu tohoto trestu. Soud také souběžně s uložením trestu domácího vězení stanovuje náhradní trest, kterým je trest odnětí svobody až na jeden rok. Tento krok je nutný realizovat pro případ, že by se pachatel vyhýbal nástupu výkonu tohoto trestu, bez závažného důvodu porušil sjednané podmínky jeho výkonu, zaviněně nevykonával ve stanoveném časovém období uložený trest či jinak mařil výkon tohoto trestu nebo nevedl řádný život. O výkonu náhradního trestu odnětí svobody může soud rozhodnout i během doby stanovené pro výkon trestu domácího vězení. Pokud je

¹⁰⁷ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 70-71.

¹⁰⁸ Nejvyšší státní zastupitelství. Odklony (alternativní způsoby trestního procesu). [online] 2023.

¹⁰⁹ KELLY, Karolina. Odklony v trestním právu jakožto alternativní způsoby řešení trestních věcí. [online] 14. 2. 2022.

přistoupeno k trestu odnětí svobody, soud délku náhradního trestu odnětí svobody zkrátí na polovinu, pokud byl trest domácího vězení z poloviny naplněn. V některých případech však opět dostává odsouzený další šanci zůstat na svobodě, přičemž soud v těchto případech může stanovit dohled či různá opatření. Doba výkonu tohoto trestu odnětí svobody může být prodloužena až o jeden rok, ovšem nesmí překročit nejvyšší výměru tohoto trestu.¹¹⁰ Trest domácího vězení lze uložit i mladistvým. Mnohdy je to vhodnější než VTOS, což se týká např. mladistvých s dobře fungujícím rodinným zázemím, které je vhodnější než pobyt s dalšími odsouzenými mladistvými, kteří by na jedince mohli mít spíše negativní vliv. Oproti dospělému pachateli je u mladistvých horní hranice udělení trestu domácího vězení jeden rok.¹¹¹

Užívání domácího vězení lze nalézt i v dávné historii. Domácí vězení bylo stanoveno G. Galileovi za jeho názory, v domácím vězení, konkrétně na ostrově sv. Heleny, pobýval i Napoleon Bonaparte.¹¹² Na území dnešní České republiky byl tento trest součástí zákona o zločinech, přečinech a přestupcích, a to již od roku 1852.¹¹³ V současném českém právním řád však není člověk uvězněn doma kvůli svým názorům, ale za případy lehké kriminality, kdy není zapotřebí stanovit trest odnětí svobody, zároveň by ale nestačilo ani podmíněné odsouzení. Odsouzený musí pobývat ve dnech pracovního klidu v určeném obydlí po celý den a v pracovních dnech od 20:00 do 5:00, přičemž během další části dne smí obydlí opustit jen ve výše vymezených případech. Trest domácího vězení je určen pro osoby starší 15 let. Na financování nákladů za tento trest se odsouzený podílí. Soud může dle aktuální potřeby odsouzeného začátek výkonu trestu odložit, může přerušit jeho průběh nebo změnit rozložení hodin, místo výkonu apod.¹¹⁴

Dosud ovšem není tento trest užíván tak, jak bylo plánováno. Cílem bylo, aby bylo ulehčeno přeplněným věznicím nebo byl užit v případě vazby a také měly být sníženy náklady spojené s VTOS. Trest je zaveden od roku 2010¹¹⁵, ovšem dosud není dostatečně užíván. Hlavní příčinou je problém s užíváním elektronického monitorovacího systému

¹¹⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 60-61.

¹¹¹ PREUSS, Ondřej. Specifika trestu domácího vězení. [online] 25. 7. 2022.

¹¹² ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 150-151.

¹¹³ PREUSS, Ondřej. Specifika trestu domácího vězení. [online] 25. 7. 2022.

¹¹⁴ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 150-151.

¹¹⁵ JANUŠ, Jan. Tresty budoucnosti. Praha: Info.cz, 2020, s. 40.

omezení svobody odsouzeného (tzv. náramky), který se dosud nepodařilo zprovoznit. K dispozici je nejen malý počet náramků, ale především celý systém nefunguje.¹¹⁶ Ročně bývá uloženo 200–250 případů domácího vězení, včetně povinnosti domácího vězení, kdy se jedná o případy podmíněného propuštění z VTOS, kdy je zároveň pachateli uložena povinnost zdržet se ve stanoveném čase v obydlí. V roce 2018 se jednalo o 197 případů, v roce 2019 o 248 případů, což byl nejvyšší počet za období let 2014–2019. Od roku 2019 však dochází k poklesu uložení tohoto trestu. V roce 2020 se jednalo o 182 případů, v roce 2021 o 137 případů a v roce 2022 jen o 65 případů.¹¹⁷ Elektronický monitorovací systém se připravoval deset let a stát stál 50 milionů korun. V provozu byl pouhé tři roky. Původně bylo předpokládáno, že bude užít přibližně u 2 000 případů, později se plány snížily na 1 000 osob, a to právě kvůli nefungujícími elektronickému monitorovacímu systému. První veřejná zakázka byla vypsána již v roce 2010. Zrušena však byla před výběrem vítěze. Tento postup se opakoval šestkrát, až do roku 2018, kdy se podařilo uzavřít smlouvu s izraelskou firmou SuperCom. První náramky začaly být užívány v roce 2018. PMS převzala 280 náramků, plánováno bylo jejich navýšení. Soudci tento nový trest také málo využívali. Maxima bylo dosaženo v roce 2020, kdy byl stanoven trest domácího vězení celkem 166 osobám. Nicméně brzy vypukl spor mezi firmou a ministerstvem a PMS. Česká strana si stěžovala na porušování závazků, firma na přehnané požadavky ze strany PMS, a tak přestala náramky dodávat. Později firma odstoupila od smlouvy a celý systém byl vypnut.¹¹⁸ V současné době tak plnění podmínek domácího vězení kontrolují pracovníci PMS, což je ovšem nákladnější, ale především méně efektivní. Kontrola probíhá minimálně čtyřikrát měsíčně, přičemž odsouzený neví, kdy bude realizována. Může se tak stát i několikrát za den. Domácí vězení tak v současné době není u nových případů takřka vůbec užíváno. V minulosti byl trest stanoven nejčastěji v případech maření úředního rozhodnutí, krádeží a neplacení výživného.¹¹⁹ Aktuálně PMS posuzuje nabídku jediného zájemce, který se přihlásil do výběrového řízení, které bylo vypsáno na konci roku 2022. Zvažováno je též, že v případě

¹¹⁶ MENŠÍK, Jan. Podmínky domácího vězení porušila asi desetina lidí. [online] 21. 10. 2019.

¹¹⁷ PMS. Agendy Probační a mediační služby v letech 2018–2022. [online] 2023, s. 42–43.

¹¹⁸ DUŠEK, Libor. Stále a znova od nuly. Náramky pro domácí vězně mohly ušetřit stovky milionů korun ročně a snížit kriminalitu. [online] 26. 12. 2021.

¹¹⁹ ČT24. Místo elektronického náramku osobní návštěvy. Lidé v domácím vězení musí navštěvovat úředníci. [online] 30. 5. 2020.

opětovného zavedení elektronického monitoringu by neměla kontrolu provádět PMS, ale spíše Vězeňská služba nebo soudy.¹²⁰

Celkem byl trest domácího vězení užit u 304 odsouzených. Z dosavadního užívání vyplývá, že trest porušilo přibližně 10 % odsouzených, kdy se u 5 % jednalo o opakované porušení. Z celkového počtu odsouzených se tak trest změnit na VTOS u 29 osob. Nejčastějším důvodem bylo vybití baterie v náramku. Trest nebylo možné použít v některých případech, kdy např. odsouzený pobýval na ubytovně bez elektřiny.¹²¹ Bylo však prokázáno, a to nejen praxí v českém prostředí, ale i v zahraničí četnými výzkumy (např. z Austrálie, Francie či Argentiny), že se jedná o velmi vhodnou alternativu k VTOS. Následná recidiva pachatelů je nižší a domácí vězení také představuje méně razantní zásah do fungování rodiny pachatele.¹²²

4.5 Nedostatky současné praxe užívání alternativních trestů

Za jeden z největších nedostatků současného užívání alternativních trestů v ČR lze považovat neschopnost českého státu zajistit fungující elektronický monitoring, umožňující výkon trestu domácího vězení, přičemž tento systém by bylo možné užít i v případě podmíněných propuštění apod., kdy by se tak mohl snížit počet osob v přeplněných věznicích. Pochopitelně lze souhlasit s varováním Šterna, Ouředníkové a Doubravové, že je zapotřebí zabývat se i riziky užívání tohoto systému, ve smyslu sledování „Velkého bratra“ více, než by bylo zapotřebí a vhodné.¹²³

Vězeňský systém stojí český stát ročně 7 miliard Kč. Důvodem jsou zejména dlouhé a nepřiměřené tresty. Nový trestní zákoník „naplnil“ v souvislosti se zavedenými změnami pět nových věznic. V praxi často dochází k tomu, že má odsouzený více podmíněných trestů, které se ovšem sčítají a vedou k VTOS. Pravidla přeměny trestů podmíněných na nepodmíněné jsou jedny z nejpřísnějších v Evropě. Nedostatečně jsou využívány peněžité tresty. Mezi jednotlivými soudy také panují velké rozdíly v ukládání alternativních trestů. S vězni není vlivem podfinancování vězeňství dostatečně pracováno s pachateli trestných činů, což vede k následné recidivě, kdy se v současné době do vězení vrací 7 z 10 osob

¹²⁰ ČTK. O dodávání elektronických náramků pro domácí vězně usiluje jeden zájemce. [online] 17. 4. 2023.

¹²¹ MENŠÍK, Jan. Podmínky domácího vězení porušila asi desetina lidí. [online] 21. 10. 2019.

¹²² DUŠEK, Libor. Stále a znova od nuly. Náramky pro domácí vězně mohly ušetřit stovky milionů korun ročně a snížit kriminalitu. [online] 26. 12. 2021.

¹²³ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 22.

propuštěných z VTOS. Cílem by mělo být, aby VTOS byl užíván pouze v případě nebezpečných pachatelů, u kterých je zapotřebí jejich izolace v souvislosti s ochranou společnosti a možností s nimi intenzivně odborně pracovat. S těmito pachateli po propuštění z VTOS pracuje PMS, jejíž fungování ovšem též není dostatečně finančně zabezpečeno. Nezbytné je více se zaměřit na odbornou práci s mladistvými pachateli, a ještě více pak na preventivní práci s rizikovou mládeží, a to jak v rámci rodiny a školy, tak i ze strany OSPOD.¹²⁴

Odborníky je též doporučováno, aby ubylo ukládání trestů odnětí svobody s podmíněným odkladem ve prospěch alternativních trestů. V tomto ohledu by měli především státní zástupci více navrhopvat právě alternativní tresty. Od roku 2018 však lze sledovat v dané oblasti příznivý trend, a to v návaznosti na dohodu uzavřenou mezi Českou advokátní komorou a Nejvyšším státním zastupitelstvím. Zapotřebí je více se zaměřit na ukládání peněžních trestů. Lze také uvažovat o rozšíření užívání dohody o vině a trestu u některých závažných činů. Problematická je také individualizace trestání pachatele, kdy soudci nemohou zohlednit dříve uložené, dosud nevykonané tresty při ukládání trestů za nové trestné činy. Není využíváno propadnutí majetku v případě některých majetkových trestných činů. U majetkové činnosti je nejúčinnějším trestem propadnutí věci nebo majetku. Pro mnoho pachatelů je tento trest více odrazující, než je tomu v případě uložení podmíněného trestu. Často je ukládán podmíněný trest v podobě trestního příkazu, kdy by bylo mnohdy vhodnější uložit jiný alternativní trest. Téměř vůbec také nejsou využívány krátké tresty, vhodné je též automatické podmíněné propuštění pro krátké výkony trestů, což pachatele více odradí od recidivy než podmíněné odsouzení nebo podmíněný odklad VTOS. Více by měly být užívány např. peněžité tresty, s natavením možnosti splátek, aby v praxi více nastávala náhrada škody. Kritizována je též pomalost soudů v návaznosti na doporučení pracovníků PMS. Obecně se odborníci shodují v tom, že není zapotřebí vytvářet nové tresty, ale zvýšit efektivitu stávajících a změnit systém ukládání alternativních trestů.¹²⁵

Naopak některé tresty by mohly být ukládány méně. To platí např. pro užití trestního příkazu. Jeho užitím odpadá výchovný účinek provedeného hlavního líčení. To má význam např. u mladistvých. Účast na soudním řízení i poučení o závažnosti jednání mladistvého a

¹²⁴ PIRSTAN. Účinnější věznice i alternativní tresty. [online] 2023.

¹²⁵ JANUŠ, Jan. Tresty budoucnosti. Praha: Info.cz, 2020, s. 100-101, 110-114.

následkům jeho jednání může mít potřebný preventivní charakter, může tak s větší pravděpodobností odradit mladistvého od dalšího páchaní trestné činnosti.¹²⁶

¹²⁶ MARXOVÁ, Vendula. Trestní příkaz aneb rychlost trestního řízení na úkor naplnění jeho účelu. [online] 6. 5. 2022.

5 Projekty na pomoc rizikovým skupinám a obviněným

Aby byl celý systém komplexní a efektivní, je zapotřebí součinnosti dalších subjektů. V České republice existuje mnoho různých sociálních služeb, neziskových organizací nebo spolků, které pomáhají osobám, které spáchali trestný čin, ještě však nebyly odsouzeny, nebo těm, kteří se po VTOS vrací zpět do běžného života.

Rozcestník s nabídkou pomoci představuje nestátní organizace Rubikon, která poskytuje pomoc lidem při návratu do běžného života po skončení VTOS. Od založení v roce 1994 má dobře navázanou spolupráci s orgány státní správy a samosprávy, zaměstnavateli, neziskovými organizacemi, a to v České republice i v zahraničí. Za pozornost stojí, že téměř třetina pracovníků má zkušenost s VTOS.¹²⁷ Jedná se tedy o příklad dobré praxe, kdy i tímto způsobem je pachatelům trestných činů pomáháno se začleňováním do společnosti a oni sami mohou do jisté míry preventivně v oblasti trestné činnosti a tímto způsobem též odčinit některé své prohřešky, což má významný morální a společenský aspekt.

Na webových stránkách organizace Rubikon je podán velmi podrobný přehled organizací pomáhajících pachatelům a obětem trestných činů, přičemž přehled je uspořádán dle jednotlivých krajů. Organizace jsou zde uvedeny i s krátkým popisem okruhu činností, kterými se zabývají a odkazem na ně. Uvedeny jsou také odkazy na jednotlivá střediska PMS v České republice.

Z nich lze uvést např. společnost In IUSTITIA, která pomáhá obětem předsudečného násilí, Bílý kruh bezpečí, Romodrom, které nabízí pomoc osobám dotčeným VTOS a jejich rodinám či AL PASO, což je terénní program pro osoby vracející se z VTOS a blízké v krizi.¹²⁸ Proxima Sociale, která nabízí např. Probační program poskytující odbornou pomoc a rady mladistvým pachatelům trestných činů při řešení důsledků jejich protiprávní činnosti. Program je zařazen do Seznamu probačních programů ministerstva spravedlnosti. Vstup do něj je možný dobrovolně, na základě doporučení PMS, nebo může být nařízen soudem.¹²⁹ Restorativní programy, osvětovou činnost a vzdělávací programy pro odbornou i širší veřejnost nabízí Institut pro restorativní justici, z. s., která nabízí např. odborná školení facilitátorů restorativních setkání závažné činnosti. Zajímavé jsou např. programy Building Bridges, zprostředkovávající dialog pachatelů s oběťmi nesouvisejících trestných činů ve

¹²⁷ RUBIKON. O nás. [online] 2023.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ PROXIMA SOCIALE. Probační program [online] 2023.

věznici či program Vnímám i tebe, který vytvořila PMS ve spolupráci s Vězeňskou službou PMS. Na webu institutu jsou odkazy na různé odborníky, výzkumy, konference a programy či materiály z oblasti restorativní justice v zahraničí. Jedním z výstupů práce institutu je Strategie restorativní justice pro Českou republiku, na jejíž vytvoření se podílelo více než 150 odborníků. Dokument je součástí prohlášení Vlády ČR. Na základě toho také byl vytvořen dvouletý program, do kterého je zapojeno přes 50 odborníků, kteří se zabývají zlepšením činnosti dílčích aktérů restorativní justice, včetně PMS.¹³⁰

Ze zahraničních organizací lze uvést např. instituci WAAGE v německém Hannoveru, která se soustředí již více než 20 let na mediaci v oblasti domácího násilí. Německé státní zastupitelství v současné době více prosazuje princip trestního stíhání ve veřejném zájmu v případě domácího násilí, kdy jsou do sítě pomoci zahrnuty různé organizace zabývajícími se intervencemi pro podporu obětí. Instituce také např. spolupracuje s univerzitami a organizacemi v Evropě s cílem výměny osvědčených postupů v oblasti restorativní justice a zlepšení ochrany obětí v rámci evropského práva.¹³¹ V Německu fungují tzv. programy TOA (Tater-Opfer-Ausgleich), které se podobají americkým programům na usmíření VORP (The Victim Offender Reconciliation Program) na bázi mediace. TOA je součástí probačního příkazu, může být samostatným trestem. WAAGE se soustředí na řešení konfliktů v rámci mediace a vnáší výsledky různých úspěšných příkladů do praxe.¹³²

V Nizozemí působí organizace Halt, která se zaměřuje na prevenci a boj proti trestné činnosti mladistvých. Nabízí programy pro osoby ve věku 12-18 let, které byly zadrženy především pro vandalismus nebo krádeže a mají tak možnost namísto pobytu ve VTOS využít program Halt, přičemž pravidla fungování programu vytvořilo nizozemské státní zastupitelství.¹³³

¹³⁰ Institut pro restorativní justici. Restorativní justice. [online] 2023.

¹³¹ WAAGE. Über uns. [online] 2023.

¹³² NETZIG, L. and T. TRENCZEK. Restorative Justice as Participation: Theory, Law, Experience and Research (Restorative Justice: International Perspectives, P 241-260, 1996, Burt Galaway and Joe Hudson, eds. -- See NCJ-172607) [online] 1996.

¹³³ De WAARD, Jaap. alt in the Netherlands: Aiming to prevent and combat juvenile crime. Paper presented at the Ministry of Interior and the Ministry of Justice in Tbilisi, Georgia, 6–10 May 2019 [online] 2019.

6 Probační služby a alternativní tresty ve vybraných zemích

V současné době lze v Evropě sledovat příznivý trend, kdy se daří snižovat počet případů výkonu trestu odnětí svobody ve věznicích ve prospěch alternativních trestů. Z údajů poskytnutých 34 probačními službami v Evropě, včetně České republiky, vyplynulo, že pod dozorem těchto služeb vykonávalo v roce 2016 veřejně prospěšné práce nebo další alternativní tresty celkem 1,54 milionů osob. V roce 2018 se jednalo o 1,72 milionů osob. Celkový počet odsouzených s určením výkonu alternativního trestu činil v roce 2018 přibližně 1,8 milionů osob. Nejlepší byla situace v Turecku (poměr 471 lidí na 100 000 osob), dále ve Velké Británii a v Belgii. Celkový průměr je 169 osob na 100 000 obyvatel a Česká republika se svým průměrem 248 osob na 100 000 obyvatel dostala mezi země s nadprůměrnými výsledky. Zároveň však ale Česká republika stále patří k zemím s největším počtem osob ve vězení. Průměrný počet osob ve věznicích činí v Evropě 103 lidí na 100 000 osob, zatímco v České republice se jedná o 209 103 lidí na 100 000 osob, tedy více než dvojnásobek.¹³⁴

Velká Británie je zemí, v níž se daří vhodně nastavovat alternativní tresty. Byla také jedním z průkopníků alternativní justice. V 80. letech minulého století se dostavila určitá skepse a mezi odborníky i v rámci veřejnosti rezonovaly názory, že je nastavený systém příliš „měkký“ a pachatelům trestné činnosti se tak pomáhá až příliš. V roce 1992 přikročilo ministerstva vnitra k vytvoření národních profesních standardů pro probační práci. Významnou roli měla v této oblasti Královská probační inspekce. Začala být sledována efektivnost probace. Významným krokem bylo založení Národní probační a mediační služby Anglie a Walesu, na jejíž základě vznikla národní probační instituce tvořená 42 relativně nezávislými probačními oblastmi, které ovšem musely respektovat národní probační standardy. Další systémová změna nastala v návaznosti na Carterovu zprávu (Carter Report), která reflektovala význam propojení probační a vězeňské služby. Vznikla organizace NOMS (National Offenders Management Service), která zastřešuje fungování obou těchto služeb a do jejich fungování také zapojuje subjekty ze soukromé sféry. Stále je pracováno na objektivizace prvků práce s pachateli, zejména se zaměřením na oblast rizik a potřeb. Velká Británie začala společně s USA jako první používat alternativní trest domácího vězení,

¹³⁴ ČTK. Počet alternativních trestů v ČR roste, Evropa je nadprůměrná [online] 21. 5. 2019.

přičemž důraz je u tohoto trestu kladen na to, aby se nejednalo primárně o sankci, ale spíše o vedení pachatele k odpovědnosti a změně rizikového chování.¹³⁵

Akcent na prevenci je možné sledovat ve skandinávských zemích. Prevence je považována za významný úkol probační služby. Ve Švédsku se např. účastní probační služba speciálního preventivního programu Právo a spravedlnost, který je součástí školní výuky. Podobně kladně v oblasti prevence, ve smyslu naplňování principů restorativní justice, lze hodnotit systém Dienst Justitiehuisen v Belgii, který působí od roku 1996 ve všech soudních obvodech. Jedná se o soudní dvory, které se soustředí na zavedení humánního a vědeckého přístupu v soudním prostředí. Spolupracováno je s institucemi sociální péče, advokáty a smírčími soudy.¹³⁶

Na Slovensku patří k alternativním trestům trest domácího vězení, trest povinné práce (tj. varianta obecně prospěšných prací v České republice), peněžitý trest, podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody a podmíněný odklad výkonu trestu s probačním dohledem. Podobně jako v České republice byl zaveden také trest zákazu na veřejných událostech, tedy obdoba českého zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.¹³⁷

V sousedním Rakousku se lze setkat např. s odlišnostmi oproti české právní úpravě v případě upuštění potrestání, kdy se jedná tzv. vyslovení viny bez trestu. Předpokladem je, že i trestní stíhání zakončené vyslovením viny může být dostatečné k zajištění účelu práva, a to i bez hrozby dodatečného uložení trestu. Trest je též aplikován u mladistvých, ovšem není vázán na kategorii trestných činů dle jejich typové závažnosti, ale je podobně jako v ČR založen na posouzení konkrétní závažnosti daného činu mladistvého. Za pozornost stojí dodatečné vyslovení trestu. I v případě, že jedinec spáchá opětovně trestný čin, musí soud zvažovat, zda byl za původní trestný čin uložen trest dostatečně zohledňující hledisko prevence. Soud se tedy musí zabývat tím, zda dodatečný trest není nutným důsledkem recidivy. V případě, že dodatečný trest není uložen, mladistvý spáchá další trestný čin, i poté

¹³⁵ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010, s. 20-22.

¹³⁶ DERKS, Jack et al. Probace v Evropě. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, s. 19.

¹³⁷ JURIŠOVÁ, Kristína. Systém a význam alternativních trestov na Slovensku [online] 22. 9. 2017.

musí soud přistupovat k případu individuálně. Zvažuje, zda nestanoví nové postupy nebo nepřistoupí k nařízení probační pomoci. Oproti českému právu může soud ukončit zkušební dobu a s konečnou platností upustit od vyslovení trestu pro čin mladistvého i předčasně, kdy se k případu vyjadřuje probační úředník. Tento institut je založen na zjištění nových okolnostech potvrzujících, že se odsouzený nedopustí další trestné činnosti. Příkladem může být výrazné zlepšení sociálních poměrů v důsledku završení odborného vzdělávání nebo urovnání osobních či rodinných poměrů. Odsouzený je tedy tímto institutem motivován ke spolupráci v rámci zkušební doby.¹³⁸

Pozastavit se lze u trest domácího vězení. Jak bylo uvedeno v kapitole 4.4, přestože se jedná o trest velmi efektivní, který naplňuje principy restorativní justice, zejména ale také výrazně snižuje náklady na výkon trestu a má méně negativní dopad na rodinu pachatele, v České republice tento způsob trestání, byť se již osvědčil, selhává na neschopnosti státu zajistit fungující systém elektronického monitorovacího systému.

Elektronický monitorovací systém byl sice vytvořen již v 60. letech minulého století, ovšem do praxe byl zaveden až o 20 let později. Velmi záhy jej začaly používat Spojené státy americké. Krátce po jeho zavedení bylo v roce 1989 užito systému u 12–14 tisíc podmíněně odsouzených osob a 1 300 osob podmíněně propuštěných z VTOS a o 10 let později již byl systém užit u více než 100 000 osob. V USA jsou užívány různé technologie. Některé jsou schopny monitorovat např. i to, zda dotyčný nekonzumoval alkohol. Kontrolován je nejen výkon trestu domácího vězení, ale též např. výkon uložených povinností na pracovišti nebo v léčebném zařízení. Elektronický monitoring byl v některých zemích (např. ve Velké Británii) rozšířen také o možnost monitorování vstupu do některých zón, kdy je tak např. pachatelům sexuálních zločinů páchaných na dětech zamezeno vstupu na dětská hřiště nebo do parků. V evropských zemích je elektronický monitoring spojen z velké části také s různými rehabilitačními programy u pachatelů trestné činnosti. Užíván je jak v rámci trestu domácího vězení, tak i u podmíněného propuštění. Kromě Anglie a Walesu však není příliš využíván u mladistvých. Anglie a Wales jsou také zeměmi, kde je tento systém nejvíce využíván. V Německu se užití elektronického systému liší dle jednotlivých spolkových zemí, s největším užitím v Bayersku, naopak s nulovým užitím v Berlíně, dle dat z roku 2016. V Polsku soustavně narůstá počet užití elektronických náramků k číslům přesahujících 80 000 případů ročně. V Rakousku byl systém zaveden v roce 2010. Za pozornost stojí, že firma

¹³⁸ ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 220222.

SuperCom, která po neshodách s českým státem přestala v ČR systém provozovat, jej realizuje např. ve Švédsku nebo v Estonsku.¹³⁹

7 Kriminalita mládeže a práce s mládeží ze strany Probační a mediační služby

Jak bylo uváděno v kapitole druhé, v níž bylo pojednáno o Probační a mediační službě, PMS pracuje na principu restorativní justice. Velmi vhodné je působení pracovníků PMS u dětí a mládeže.¹⁴⁰ PMS zajišťuje na základě zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, činnosti směřující k urovnání konfliktu vzniklého v důsledku protiprávního jednání, restorativní programy a výkon uložených sankcí či opatření u mladistvých a dětí mladších 15 let. Před rozhodnutím soudu a státního zastupitelství usilují pracovníci PMS o mimosoudní řešení konfliktu, zejména formou mediace nebo rodinné skupinové konference. Cenná je pomoc v rámci přípravného řízení, kdy je mladistvým a dětem mladším 15 let nabízena možnost absolvovat resocializační program, nebo se může jednat o různá výchovná opatření (napomenutí s výstrahou, dohled apod.), v praxi jsou často v rámci jednoho rozhodnutí ukládána různá opatření, kdy se může jednat o výchovné opatření dohled v kombinaci s výchovnou povinností vykonat společensky prospěšnou činnost. Nejčastěji ukládaným výchovným opatřením bývá u mládeže je dohled, dále trestní opatření obecně prospěšných prací.¹⁴¹

Kriminalitě dětí a mladistvých je celosvětově věnována značná pozornost, neboť existuje spojitost mezi kriminalitou v dětském věku a v dospělosti. Navíc v případě, kdy je zavčas zahájena odborná pomoc dítěti nebo mladistvému, s cílem zabránit dalšímu nevhodnému jednání, je oproti dospělým dosahováno u dětí a mladistvých příznivějších výsledků. Mnohdy vede volba vhodného resocializačního programu a intenzivní práce s dítětem nebo mladistvým k ukončení jeho kriminálního jednání, nebo je alespoň dosaženo prodloužení intervalu možné recidivy.¹⁴² Jako příklad efektivního působení resocializačního programu lze uvést výsledky studie, provedené na vzorku 63 mladistvých, kteří absolvovali jeden z amerických resocializačních programů, který vznikl již v roce 2003 a do kterého jsou

¹³⁹ JUSTICE. Zahraniční zkušenosti s elektronickým monitoringem. [online] 2019.

¹⁴⁰ ŽATECKÁ, Eva. Postavení a úkoly Probační a mediační služby. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 8-9.

¹⁴¹ PMS. Agendy Probační a mediační služby v letech 2018–2022. [online] 2023, s. 59.

¹⁴² VEČERKA, Kazimír, HULMÁKOVÁ, Jana a Markéta ŠTĚCHOVÁ. Mladiství v procesu poruchové socializace. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 7.

vybírání mladiství probačními úředníky, přičemž program je určen pro mladistvé, kteří byli z důvodu jejich provinění umístěni minimálně na dobu tří měsíců mimo domov. Program podporuje návrat do běžného života, cílí na zamezení pozdějšího páchaní trestné činnosti. Program tvoří několik fází. V první dochází k plánování návratu. Odehrává se ještě v době pobytu mladistvého mimo domov. Ve druhé fázi je již individuálně pracováno s mladistvým, využívány jsou další komunitní služby. V závěrečné fázi je zprostředkován kontakt na místní podpůrné služby a odbornou pomoc. Během celé doby šesti měsíců, po které program trvá, se mladistvý pravidelně schází s přiděleným probačním úředníkem. Velký důraz je kladen na neformální, mentorský vztah mezi mladistvým a pracovníkem z programu. Oba se pravidelně setkávají na různých místech (domov, škola, úřady), mladistvý je připravován na různé rizikové situace, rozvíjeny jsou u něj potřebné dovednosti pro úspěšné fungování ve společnosti. Kromě toho jsou pořádána skupinová sezení pro mladistvé (10-12 účastníků), často formou volnočasových aktivit. V popisovaném výzkumu byl sledován vliv absolvování tohoto programu u 63 mladistvých, v komparaci s kontrolní skupinou 49 mladistvých, kteří program neabsolvovali. U experimentální skupiny byla zjištěna nižší míra užívání drog (testována byla moč mladistvých), nižší bylo také skóre týkající se rizika zapojení do nevhodných aktivit, ve smyslu problémového chování. Při dalším monitoringu bylo zjištěno pozdější zapojení mladistvých z programu do trestné činnosti oproti příslušníkům kontrolní skupiny. Nicméně horší byly výsledky pro dospívající z venkovských oblastí.¹⁴³ Obecně mají resocializační programy úspěšnost 10–13 %.¹⁴⁴

Resocializační programy jsou dle Yu velmi důležité, neboť mladistvý, který se dopustí kriminální činnosti, je následně ohrožen stigmatizací, různými předsudky a stereotypy, diskriminací, což ztěžuje jeho úspěšné začlenění do společnosti, resp. resocializaci. Důležitá je podpora těchto ohrožených mladistvých, přičemž nestačí podpora ze strany rodiny, ale nutná je i pomoc společnosti.¹⁴⁵ Rozum a kol. uvádějí, že celkově neexistuje shoda odborníků v tom, do jaké míry jsou resocializační programy efektivní. Kognitivně-behaviorální postupy, které jsou v nich uplatňovány, efektivní jsou. Nicméně výsledek absolvování resocializačního programu závisí velkou měrou na tom, jak je program koncipován a jak dobře jsou proškoleni odborníci, kteří s mládeží pracují. Navíc programy

¹⁴³ BOUFFARD, Jeff and Kathleen J. BERGSETH. The Impact of Reentry Services on Juvenile Offenders' Recidivism. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 2008, s. 299-312.

¹⁴⁴ PMS. Agendy Probační a mediační služby v letech 2018–2022. [online] 2023, s. 13.

¹⁴⁵ YU, Peiyuan. The Research of The Resocialization on Released Juvenile Delinquents Under Stigma. *Journal of Education Humanities and Social Science*, 2023, s. 37.

nejdou vhodné pro všechny jedince. Vysoce intenzivní práce s mladistvým pachatelem má mnohem větší efekt u osob s vyšším rizikem recidivy. U mládeže s nízkým rizikem může být účast na těchto programech spíše kontraproduktivní.¹⁴⁶

Aby byly resocializační programy pro mládež efektivní, měly by splňovat několik kritérií. Měly by vycházet z jasného a dobře formulovaného modelu příčin trestné činnosti, vycházejícího ze spolehlivých empirických důkazů. Měl by pracovat s nástroji na odhadování rizik budoucí recidivy, dle toho se pak volí konkrétní opatření nebo míra dohledu. Důležitý je také odhad kriminogenních potřeb a dynamických rizikových faktorů, k nimž patří např. skladba přátel, zejména delikventních kamarádů, závislost na návykových látkách, postoje, problémy s regulací emocí či nedostatek různých schopností a dovedností. Důležitý je individuální přístup. Nejosvědčenejší jsou programy zaměřené na kognitivněbehaviorálním přístupu, který cílí na změnu myšlení a chování. Odborníci, kteří jej zajišťují, musí být dobře proškoleni, musí mít pro svoji činnost adekvátní prostředky, musí dodržovat stanovené postupy a program se musí také průběžně vyhodnocovat, případně modifikovat.¹⁴⁷ Důležité je, aby měl dostatečný potenciál motivovat účastníka ke změně.¹⁴⁸

Z dat pocházejících od PMS vyplývá, že každým rokem přibývá přibližně dva tisíce nových případů v agendě mládeže. Mírný pokles nastal v letech 2020 a 2021, a to vlivem pandemie covid-19. Podíl mládeže na celkovém počtu spisů činí přibližně 7–8 %.¹⁴⁹ Přehled provinění a protiprávních činů mládeže za rok 2022 je zachycen v grafu 1.

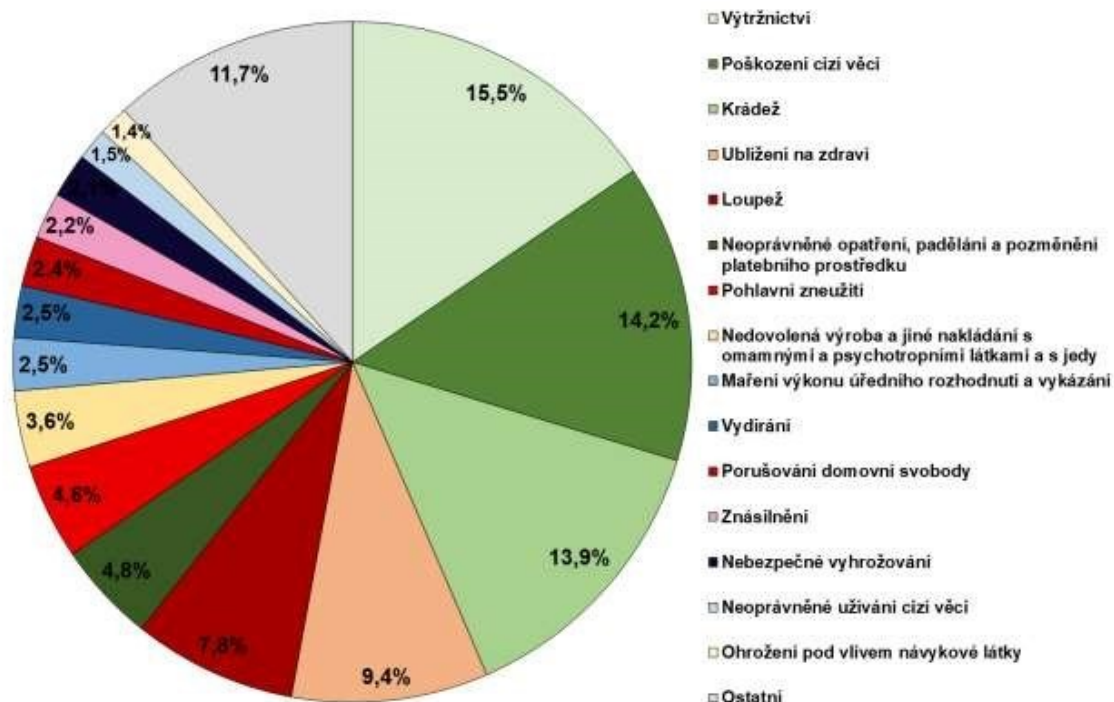
Graf 1 Struktura provinění a protiprávních činů mládeže za rok 2022

¹⁴⁶ ROZUM, Jan a kol. Probační programy pro mladistvé. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 24-25.

¹⁴⁷ ROZUM, Jan a kol. Probační programy pro mladistvé. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 12-13.

¹⁴⁸ PMS. Agendy Probační a mediační služby v letech 2018–2022. [online] 2023, s. 16.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 59.

Zdroj: PMS¹⁴⁹

Jak je z grafu 1 patrné, největší zastoupení mělo u mládeže v roce 2022 výtřnictví (15,5 %), dále poškození cizí věci (14,2 %) a krádeže (13,9 %). Nicméně mládež se ve sledovaném roce dopouštěla i závažnějších provinění, jako je např. ublížení na zdraví (9,4 %), pohlavní zneužití (4,6 %) či znásilnění (2,2 %).

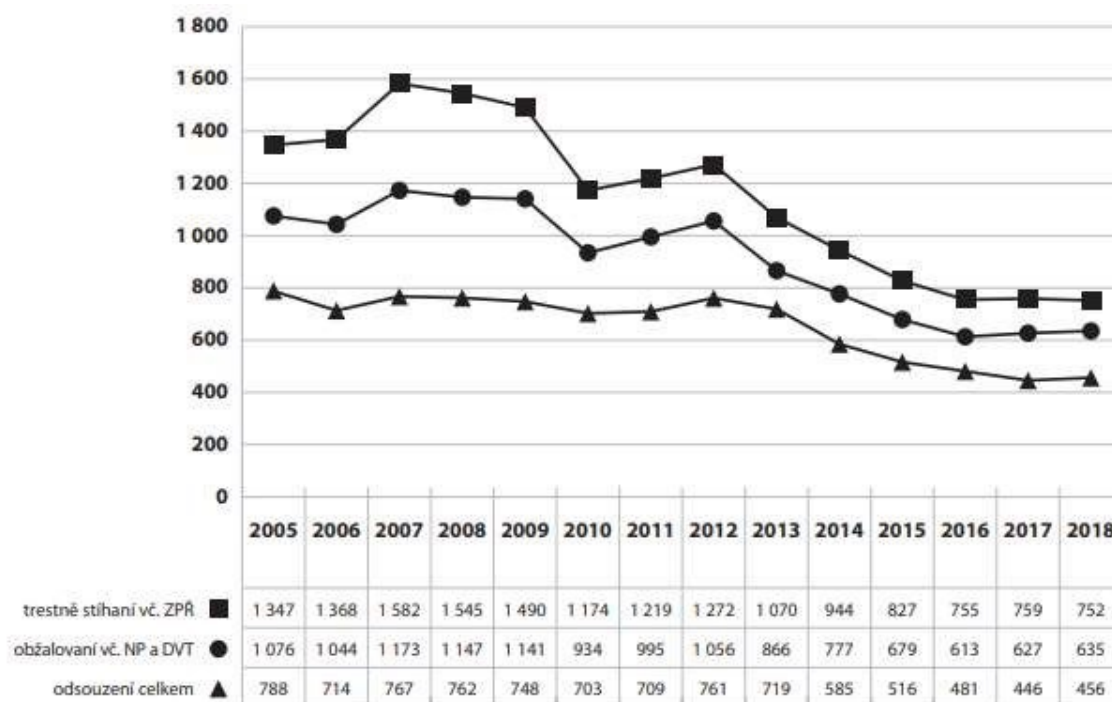
Za pozornost také stojí, že se dlouhodobě vyskytuje nejvíce případů provinění mládeže v Severomoravském, Severočeském a Jihomoravském soudním kraji. Naopak nejmenší přírůstky se týkají Prahy a Jihočeského a Středočeského kraje. Liší se také druhy provinění u dětí mladších 15 let a mladistvých. U dětí mladších 15 let se nejčastěji jedná o poškození cizí věci (18,1 % v roce 2022), dále krádeže (13,5 %), teprve poté výtřnictví (11,9 %). U mládeže se na prvním místě v roce 2022 objevilo výtřnictví (17,2 %), posléze krádeže (14 %) a poškození cizí věci (12,3 %).¹⁵⁰

Doplnit lze také údaje z období před rokem 2018. Oproti dřívějším rokům lze sledovat pokles kriminality mládeže, jak dokládá graf 2.

Graf 2 Vývoj počtu mladistvých (15-17 let) v systému soudnictví ve věcech mládeže v přepočtu na 100 000 obyvatel

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 64.

¹⁵⁰ PMS. Agendy Probační a mediační služby v letech 2018–2022. [online] 2023, s. 61, 64.

Zdroj: Večerka, Hulmáková a Štěchová¹⁵¹

V grafu 2 si lze povšimnout vrcholu v letech 2007–2009, posléze počet případů kriminality mládeže klesá. Z dlouhodobého hlediska převládá majetková kriminalita, především krádeže, u násilné kriminality představují nejčastější případy úmyslné ublížení na zdraví a loupeže, u mravnostních činů pohlavní zneužití. Vraždy se vyskytují výjimečně. V roce 2018 se jednalo o čtyři případy. Počet mladých recidivistů klesá, představují přibližně 11–12 % všech trestně stíhaných dětí a mladistvých. V minulosti, např. v letech 2009–2013 se jednalo o 26 %. Rozdíl je však částečně dán i odlišnou metodikou vykazování případů. Příčiny recidivy spočívají jak v jedinci (antisocialita, tendence k vyhledávání vzrušení, nízká regulace emocí, tendence k závislostnímu chování), ale též vně jedince (výchova v rodině, konflikty v rodině), v dospívání mají značný vliv vrstevníci.¹⁵²

U mládeže je preferováno v případě sankcí za provinění výchovné působení. Nepodmíněné trestní opatření odnětí svobody je až posledním prostředkem.¹⁵³ Nejčastěji ukládaným výchovným opatřením u mládeže je dohled, často se také jedná o veřejně prospěšné práce.¹⁵⁴ V dřívějších českých výzkumech bylo prokázáno, že je dohled efektivní.

¹⁵¹ VEČERKA, Kazimír, HULMÁKOVÁ, Jana a Markéta ŠTĚCHOVÁ. Mladiství v procesu poruchové socializace. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 17.

¹⁵² VEČERKA, Kazimír, HULMÁKOVÁ, Jana a Markéta ŠTĚCHOVÁ. Mladiství v procesu poruchové socializace. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 20-23.

¹⁵³ Tamtéž, s. 45.

¹⁵⁴ PMS. Agendy Probační a mediační služby v letech 2018–2022. [online] 2023, s. 59.

Vede k mírnému snížení recidivy i pozdější realizaci recidivy.¹⁵⁵

Dle PMS je v českém prostředí stále dlouhodobým problémem „nesystémové zajištění dostupných probačních a reintegračních programů jak pro mladistvé, tak dospělé pachatele“.¹⁵⁶ Programy jsou zajišťované různé neziskové organizace v rámci sociálních služeb, ovšem koordinace činnosti zapojených odborníků není dostatečná. PMS např. usilovala o ukotvení tzv. Týmů pro mládež právě pod PMS, nicméně tyto týmy jsou řízeny centrálně ze strany MPSV (Ministerstva práce a sociálních věcí). Není tak dle téhož zdroje využíván potenciál, který tyto týmy mají v zahraničí.¹⁶⁸ Týmů je rozmanitá, přičemž v rámci pilotního programu byla aktivita týmů pro mládež ve vybraných soudních okresech rozšířena také o program zaměstnanosti. Týmy pro mládež mají své koordinátory. Postup utváření týmů se řídí metodickým manuálem, který vytvořila PMS. Součástí týmů pro mládež bývají zástupci OSPOD, soudů či státních zastupitelství, městské policie, pedagogickopsychologických poraden, dětských domovů či výchovných ústavů. Přizváni mohou být zástupci neziskového sektoru, kteří fungují v roli hostů. Aktivity jsou různorodé. Jedná se např. o organizaci odborných setkání, pořádání tematických přednášek či podporu různých probačních a resocializačních programů. Každý tým rozhoduje o tom, jaké aktivity budou realizovány. Vycházeno bývá často z Analýzy kriminality dětí a mládeže, kterou vypracovávají koordinátoři, nicméně týmy se více soustředí na kriminalitu latentní než kriminalitu již řešenou. Většinou se jedná o preventivní aktivity, rodinná témata, výchovné problémy a rizika dětí a mládeže, která jsou v poslední době spojena i s kyberprostorem. Z šetření provedeného mezi členy Týmů pro mládež vyplývá, že oslovení respondenti považují realizované preventivní aktivity za přínosné, ovšem nejsou zcela přesvědčeni o tom, že by přispívaly ke snížení kriminality mládeže.¹⁵⁷

Resocializační aktivity ze strany PMS jsou zastoupeny především programovými centry, které existují v pěti soudních krajích (Jihočeský kraj, Západočeský kraj, Severočeský kraj, Severomoravský kraj a od roku 2022 také Praha), dále pak resocializačními programy. Od roku 2022 je také k dispozici Probační dům, v němž je poskytován mimo jiné pobytový resocializační program pro podmíněně propuštěné. Vše je zastřešeno celostátním programem

¹⁵⁵ VEČERKA, Kazimír, HULMÁKOVÁ, Jana a Markéta ŠTĚCHOVÁ. Mladiství v procesu poruchové socializace. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 48.

¹⁵⁶ PMS. Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025 [online] 2021a, s. 15. ¹⁶⁸ Tamtéž, s. 15.

¹⁵⁷ SOCIO.FACTOR. Evaluace projektu Na správnou cestu! II [online] 2021, s. 4-10, 27.

Zpátky do života, který je financovaný z Norských fondů. V případě mládeže jsou klíčové resocializační programy, které mohou probíhat individuálně nebo skupinově. V letech 2021–2022 nastoupilo celkem 107 pachatelů do programu Punkt rodina, který je určen pro mladistvé, ve výjimečných případech i pro nezletilé ve věku 14 let. Pouze 10 pachatelů v letech 2021–2022 nastoupilo do vysokopražového programu Restart, který je určený pro mladistvé pachatele závažné trestné činnosti. Program cílí na snížení výskytu násilného chování mladistvého, rozvoj potřebných schopností a dovedností a též rozpoznání rizikové situace a zvládnání zátěže nerizikovým způsobem.¹⁵⁸ Program Punk rodina byl vytvořen RUBIKON centrem. Kombinována je v něm individuální a skupinová práce, důležité je zapojení rodiny. Program původně využívaly desítky středisek PMS, nicméně pro své klienty je zajišťoval také např. OSPOD či dětské domovy. V letech 2013–2016 program úspěšně dokončilo 71 % mladistvých, po jednom roce od ukončení recidivovalo jen 16 %. Realizaci programu v současné době zajišťuje pouze PMS.¹⁵⁹ Program Restart cílí na propojení pohledu pachatele s pohledem oběti. Mládež je vedena k náhledu na své chování, jeho dopady s tím, aby převzala za své jednání odpovědnost.¹⁶⁰

Ministerstvo spravedlnosti spravuje seznam probačních programů, které schvaluje ministr spravedlnosti. Tyto programy mají podobu sociálního výcviku, psychologického poradenství, jednat se může též o terapeutický program, vzdělávací, doškolovací či rekvalifikační program, nebo i program zahrnující obecně prospěšnou činnost. Soud pro mládež, nebo státní zástupce v přípravném řízení, může mladistvému uložit účast v určitém programu, mladistvý s tím musí souhlasit.¹⁶¹ V roce 2023 bylo na tomto seznamu zapsáno sedm programů, a to Na cestě k odpovědnosti – probační a resocializační programy pro mladistvé delikventy v Plzeňském kraji, program MOST v okrese Třebíč, Probační program pro mladistvé v Jihočeském kraji, Právo pro každý den v Královéhradeckém kraji, PROXIMA SOCIALE v Praze a ve Středočeském kraji, Změnit směr v Jihomoravském kraji a TEP – terénní etopedická péče a probační program NABOSO v Plzeňském kraji.¹⁶²

¹⁵⁸ PMS. Agendy Probační a mediační služby v letech 2018–2022. [online] 2023, s. 65-66.

¹⁵⁹ RUBIKON. Aktuality. [online] 2021.

¹⁶⁰ ESF IMPORT. Metodika probačního programu RESTART. [online] 2022.

¹⁶¹ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), § 17.

¹⁶² JUSTICE. Seznam probačních programů vedený dle § 17 odst. 1 z. č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů za rok 2023 [online] 2023.

¹⁷⁵ TOMÁŠEK, Jan a kol. Rodinné skupinové konference. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 10, 21-25.

K práci s mládeží ze strany PMS patří také rodinné skupinové konference. První se konaly v rámci projektu Na správnou cestu!, jehož první běh probíhal v letech 2012–2015. PMS se inspirovala zahraniční praxí. Do prvního běhu bylo zapojeno 50 pachatelů. Rodinné skupinové konference vycházejí z principů restorativní justice. Dochází na nich ke společnému setkání pachatele, oběti a další zainteresovaných osob, nejčastěji rodinných příslušníků. Za přípravu, koordinaci a vedení skupiny odpovídá facilitátor. Akcent je kladen na recidivu, s čímž se pojí zaměření na budoucnost pachatele. Efektivita těchto konferencí závisí na mnoha faktorech. Významné je aktivní zapojení rodiny, realizace potřebných změn v rodině, nicméně důležitý je i věk pachatele. Zejména v období mezi 14. až 18. rokem je velmi silný vliv vrstevníků. I v případě, že má konference na pachatele příznivý vliv, jestliže se vrátí do původního prostředí, existuje velká pravděpodobnost, že se opět vrátí k dřívějšímu chování.¹⁷⁵

Večerka, Hulmáková a Štěchová shrnují, že stav pomoci mládeží ze strany PMS není optimální, a to zejména co se týče dostupnosti resocializačních programů, kterých je málo, nejsou k dispozici ve všech krajích, přičemž velkou měrou absentují v krajích s největší kriminalitou mládeže. Většinou jim také chybí efektivní zapojení rodiny, ve smyslu funkční rodinné terapie nebo multisystemické terapie. V minulosti také nebyly příliš ukládány jako výchovná opatření. Míra recidivy se lišila v návaznosti na účast v jednotlivých programech. Zapotřebí je podle autorů vytvoření více programů, které budou komplexní, dlouhodobé, s efektivním zapojením relevantních stran, jako je rodina, škola či blízké sociální okolí.¹⁶³

8 Závěr

V práci byla věnována pozornost Probační a mediační službě a problematice ukládání alternativních trestů. Cílem práce bylo popsat a analyzovat současnou praxi fungování Probační a mediační služby a ukládání alternativních trestů, s určením nedostatků v této oblasti.

Stanovený cíl práce lze považovat za naplněný. Z uvedených poznatků vyplývá, že se v České republice daří uplatňovat některé nové, alternativní tresty a obecně je věnována

¹⁶³ VEČERKA, Kazimír, HULMÁKOVÁ, Jana a Markéta ŠTĚCHOVÁ. Mladiství v procesu poruchové socializace. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 56.

pozornost restorativní justici, což je v současné době optimální přístup k problematice trestání a pozornosti věnované pachatelům a obětem trestné činnosti.

Jak je však z uvedených poznatků též zřejmé, stále není dosaženo potřebného stavu, kdy by fungování pracovníků PMS a využívání alternativních trestů vedlo ke snížení počtu vězňů v českých věznicích. Z nich pachatelé trestných činů odcházejí do společnosti, která jim není schopná zajistit potřebou podporu a pomoc při opětovném začleňování do společnosti. Není pak tedy překvapující, že se následně velká část propuštěných z VTOS vrací zpět do věznic pro recidivu.

I když bylo v práci pojednáno primárně o Probační a mediační službě a též o využívání alternativních trestů, že patrné, že je zapotřebí vnímat celý systém komplexně. Trestní, případně restorativní justice je jen dílkem v tom, jak společnost přistupuje k trestání jednání, kdy člověk překračuje nejen právní normy, ale též mravní hodnoty. Vyvinut byl systém trestání, bez dostatečného zajištění prevence a též např. postpenitenciární péče. Přitom platí, že je prevence vždy účinnější než následné řešení nepříznivé situace, zároveň je také volbou méně finančně nákladnou.

Jak bylo poukázáno na přiblížení problematiky kriminality mládeže a práce s mládeží ze strany Probační a mediační služby, jestliže jsou k dispozici preventivní, resp. resocializační programy, které jsou navíc vhodně realizovány, účast dítěte do patnácti let nebo mladistvého na daném programu může být efektivní a vést k zamezení recidivy. Ovšem zároveň byly přiblíženy nedostatky, které v dané oblasti panují. Resocializačních programů je poměrně málo, navíc nejsou stejně dostupné ve všech částech České republiky. Programy vychází z principů založených na vědeckých důkazech, ovšem nejsou k dispozici programy dlouhodobé, v nichž by byla věnována pozornost intenzivní a systematické práci s rodinou dítěte či mladistvého, nebo i blízkým sociálním okolím mladistvého. Je zapotřebí, aby se zvýšil počet i dostupnost resocializačních programů pro mládež, zároveň je nutné zapojení dalších relevantních stran do spolupráce, jakými jsou škola či různé instituce a organizace, které dlouhodobě preventivně působí u dětí a mladistvých.

Zároveň je ale zapotřebí doplnit, že situace v České republice se v této oblasti nijak výrazně neliší od ostatních států. V rámci popisu rozvoje Probační a mediační služby bylo přiblíženo, že se aktivity této služby rozšiřují, vznikají efektivní programy pro práci s pachateli, současný stav tak není stavem finálním. Pro zlepšení fungování Probační a mediační služby by bylo žádoucí nejen navýšení finančního zajištění chodu služby, ale též posílení spolupráce s dalšími subjekty tak, aby bylo možné systematicky a individuálně

pracovat s pachateli a oběťmi tak, aby se neprohlubovalo v případě obětí trauma a pachatelé mohli nahlédnout na své jednání odlišným způsobem, včetně přijetí odpovědnosti a změny v řešení některých problémových situací.

Zlepšení je možné i v dalších oblastech ukládání alternativních trestů. Lze považovat za ostudné, že se stále nedaří dostatečně zajistit institut domácího vězení, a to kvůli nezajištění firmy, která by byla odpovědná za funkční elektronický monitorovací systém. Trest, který je efektivní a dokáže ulevit od přeplněných věznic, zejména ale umožňuje vhodně nastavit trest u některých pachatelů, tak nelze využívat, neboť se nepodařilo zajistit potřebné podmínky pro ukládání tohoto trestu. Podobně nejsou ani v dostatečné míře využívány peněžité tresty, příliš jsou ukládány podmíněné tresty, namísto jiných alternativních, které by byly vhodnější.

Práce tak poskytuje přehled, byť velmi stručný s ohledem na její rozsah, o problematice alternativních trestů a fungování PMS v České republice. I přes uvedené výhrady lze kladně hodnotit skutečnost, že je v České republice věnována pozornost restorativní justici, což je základ pro nastavení moderního přístupu k trestu a trestání. Důležité je ovšem také zvýšit osvětu a povědomí laické veřejnosti, k čemuž může sloužit i tato práce.

Seznam použité literatury

Primární literatura

BOUFFARD, Jeff and Kathleen J. BERGSETH. The Impact of Reentry Services on Juvenile Offenders' Recidivism. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 2008, Vol. 6, Issue 3, pp. 295-318. ISSN 1541-2040.

DERKS, Jack et al. *Probace v Evropě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. 143 s. ISBN 80-7338-007-2.

DIRGA, Lukáš. *Humanizace českého vězeňství očima jeho aktérů*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020. 184 s. ISBN 978-80-261-0848-1.

DRÁPAL, Jakub, JIŘIČKA, Václav a Tereza RASZKOVÁ (eds.). *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. 430 s. ISBN 978-80-7676-066-0.

HASNAS, John. The Problem of Punishment. In SUPRENANT, Chris W. (eds.). *Rethinking Punishment in the Era of Mass Incarceration*. Abingdon, New York: Routledge, 2018, pp. 15-33. ISBN 978-1-138-04779-2.

HEISKANEN, Markku, AEBI, Marcelo F., VAN DER BRUGGE, Willem a Jörg-Martin JEHLE. Evidence alternativních trestů a opatření a zjišťování míry atrice. Metodologická studie komparativních dat v Evropě. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. 143 s. ISBN 978-80-7338-159-2.

HOLÁ, Lenka. *Mediace a možnosti využití v praxi*. Praha: Grada, 2013. 512 s. ISBN 97880-247-4109-3.

JANUŠ, Jan. *Tresty budoucnosti*. Praha: Info.cz, 2020. 125 s. ISBN 978-80-907780-0-9.

KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 189 s. ISBN 978-80-7552-163-7.

KEENAN, Marie and Estelle ZINSSTAG. *Sexual Violence and Restorative Justice: Addressing the Justice Gap*. Oxford: Oxford University Press, 2022. 416 p. ISBN 978-0885863-8.

ROZUM, Jan a kol. *Zprávy PMS pro účely rozhodnutí v trestním řízení: kvalita, význam, efektivita*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2020. 254 s. ISBN 978-807338-188-2.

ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7367757-2.

TOMÁŠEK, Jan, DIBLÍKOVÁ, Simona a Miroslav SCHEINOT. Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. 186 s. ISBN 978-80-7338-163-9.

TOMÁŠEK, Jan, MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra, ŘEHÁKOVÁ, Tereza a Václav JIŘIČKA. Restorativní justice v českém vězeňství – výzkumná zpráva z dotazníkového šetření. Praha: Institut pro restorativní justici, 2021. 95 s. ISBN 978-80-270-9640-4.

ÚŘAD OSN. Příručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. 71 s. ISBN 978-807338-0993-9.

VEČERKA, Kazimír, HULMÁKOVÁ, Jana a Markéta ŠTĚCHOVÁ. Mladiství v procesu poruchové socializace. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. 232 s. ISBN 978-80-7338-184-4.

YU, Peiyuan. The Research of The Resocialization on Released Juvenile Delinquents Under Stigma. Journal of Education Humanities and Social Science, 2023, Vol. 10, Issue 37-42. ISSN 2582-0745.

ŽATECKÁ, Eva. Postavení a úkoly Probační a mediační služby. Ostrava: Key Publishing, 2007. 136 s. ISBN 978-80-87071-55-7.

ŽATECKÁ, Eva. Několik poznámek k alternativním trestům z pohledu nového trestního zákoníku. In Dny práva – 2009 – Days of Law: The Conference Proceedings. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 1043-4053. ISBN 978-80-210-4990-1.

Sekundární literatura

BĚLÍK, Václav, HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Bohuslav a kol. Slovník sociální patologie. Praha: Grada, 2017. 120 s. ISBN 978-80-271-0599-1.

BOHÁČKOVÁ ŠVÁBOVÁ, Jana. Průvodce věřitele: praktické a přehledné postupy. Praha:

- Grada, 2022. 173 s. ISBN 978-80-271-1228-9.
- CANTON, Rob and David HANCOCK (eds.). Dictionary of Probation and Offender Management. 2nd ed. Oxon: Routledge, 2014. 432 p. ISBN 978-1-8439-2289-6.
- FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. 231 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
- JAAMDAR, Shiva M. Restorative Justice in India: Old and new. In THILAGARAJ, R. and Jianhoang LIU (eds.). Restorative Justice in India: Traditional Practice and Contemporary Application. Cham: Springer, 2017, pp. 41-76. ISBN 978-3-319-47658-2.
- KURY, Helmut a Tomáš STRÉMY. Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky. In STRÉMY, Tomáš (ed.). Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, máj 2014. Praha: Leges, 2014, s. 15-40. ISBN 978-80-7502-034-5.
- RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. Kapitoly z penologie II. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.
- ROZUM, Jan a kol. Uplatnění mediace v systému trestní justice I. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. 74 s. ISBN 978-80-7338-090-8.
- ROZUM, Jan a kol. Probační programy pro mladistvé. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 169 s. ISBN 978-80-7338-114-1.
- SPIRIT, Michal. Úvod do studia práva. 2., aktualiz. vyd. Praha: 2014. 190 s. ISBN 978-80247-5280-8.
- ŠÁMALOVÁ, Kateřina a Petr VOJTÍŠEK. Sociální správa: organizace a řízení sociálních systémů. Praha: Grada, 2021. 456 s. ISBN 978-80-271-2195-3.
- TOMÁŠEK, Jan a kol. Rodinné skupinové konference. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. 136 s. ISBN 978-80-7338-177-6.
- VEČERKA, Kazimír, HULMÁKOVÁ, Jana a Markéta ŠTĚCHOVÁ. Mladiství v procesu poruchové socializace. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. 232 s. ISBN 978-80-7338-184-4.
- VETEŠKA, Jaroslav. Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 251 s. ISBN 978-80-7478-898-7.

VETEŠKA, Jaroslav. Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace. Praha: Wolters Kluwer, 2020. 208 s. ISBN 97880-271-0731-5.

Elektronické zdroje

AMČR. Co je to mediace [online] 2011 [cit. 2023-12-03]. Dostupné z: <https://www.amcr.cz/co-je-to-mediace/>

ANON. Úředník PMS [online] 6. 10. 2020 [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/urednik-pms/>

CIBULOVÁ VOKATÁ, Jitka. Mezi vězením a životem. V Česku se otevřel první probační dům pro vězně propuštěné na podmínku. [online] 25. 11. 2022 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/probacni-dum-pisek-zapojit-do-bezneho-zivotapomoc-veznum_2211251727_kac

ČT24. Místo elektronického náramku osobní návštěvy. Lidi v domácím vězení musí navštěvovat úředníci. [online] 30. 5. 2020 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3495750-misto-elektronickeho-naramku-osobnavstevy-lidi-v-domacim-vezeni-museji-kontrolovat>

ČTK. Mediací v trestním řízení přibývá [online] 11. 10. 2016 [cit. 2023-04-06]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2016/10/mediaci-v-trestnim-rizeni-pribyva/>

ČTK. Počet alternativních trestů v ČR roste, Evropa je nadprůměrná [online] 21. 5. 2019 [cit. 2023-04-12]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/05/pocet-alternativnichtrestu-evrope-roste-cr-nadprumerna/>

ČTK. O dodávání elektronických náramků pro domácí vězně usiluje jeden zájemce. [online] 17. 4. 2023 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2023/04/ododavani-elektronicky-naramku-pro-domaci-vezne-usiluje-jeden-zajemce/>

De WAARD, Jaap. *alt in the Netherlands: Aiming to prevent and combat juvenile crime*. Paper presented at the Ministry of Interior and the Ministry of Justice in Tbilisi, Georgia, 6–10 May 2019 [online] 2019 [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/332834188_Halt_in_the_Netherlands_Aiming_to_prevent_and_combat_juvenile_crime

DUŠEK, Libor. Stále a znova od nuly. Náramky pro domácí vězně mohly ušetřit stovky milionů korun ročně a snížit kriminalitu. [online] 26. 12. 2021 [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/nazory/stale-a-znova-od-nuly-naramky-pro-domaci-veznemohly-usetrit-stovky-milionu-rocne-a-snizit-kriminali.A211225_191810_ln_nazory_tmr

Institut pro restorativní justici. Restorativní justice. [online] 2023 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/mapa-organizaci/>

ESF IMPORT. Metodika probačního programu RESTART. [online] 2022 [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/produkty-opz/-/asset_publisher/HyWylyAjWQRA/content/id/18451297

JURIŠOVÁ, Kristína. Systém a význam alternativních trestov na Slovensku [online] 22. 9. 2017 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z: <https://www.pravnenoviny.sk/system-a-vyznamalternativnych-trestov-na-slovensku>

JUSTICE. Zahraniční zkušenosti s elektronickým monitoringem. [online] 2019 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/zahranicni-zkusenosti-s-elektronickymmonitoringem>

JUSTICE. Seznam probačních programů vedený dle § 17 odst. 1 z. č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů za rok 2023 [online] 2023 [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: https://justice.cz/documents/12681/3082580/Seznam+proba%C4%8Dn%C3%ADch+program%C5%AF_2023_nov%C3%A1+verze.pdf/f920acdc-8671-417e-a487-e76f802215f6

KELLY, Karolina. Odklony v trestním právu jakožto alternativní způsoby řešení trestních věcí. [online] 14. 2. 2022 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/odklony-v-trestnim-pravu-jakozto-alternativni-zpusobyreseni-trestnich-veci-114251.html>

MARXOVÁ, Vendula. Trestní příkaz aneb rychlost trestního řízení na úkor naplnění jeho účelu. [online] 6. 5. 2022 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/trestni-prikaz-aneb-rychlost-trestnihorizeni-na-ukor-naplzeni-jeho-ucelu>

MENŠÍK, Jan. Podmínky domácího vězení porušila asi desetina lidí. [online] 21. 10. 2019 [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-podminkydomaciho-vezeni-porusila-asi-desetina-lidi-40300591>

MERTL, Jiří a Pavel BAREŠ. Vlivy institutu podmíněného propuštění na možnosti získání a udržení zaměstnání po opuštění výkonu trestu. [online] Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2020 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_496.pdf

Nejvyšší státní zastupitelství. Odklony (alternativní způsoby trestního procesu). [online] 2023 [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/vice-o-sz/vse-podstatne-otrestnim-rizeni/odklony/>

NETZIG, L. and T. TRENCZEK. Restorative Justice as Participation: Theory, Law, Experience and Research (Restorative Justice: International Perspectives, P 241-260, 1996, Burt Galaway and Joe Hudson, eds. -- See NCJ-172607) [online] 1996 [cit. 2023-04-12]. Dostupné z: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/restorative-justiceparticipation-theory-law-experience-and>

NEVAŘIL, Vít. Co je to podmíněné zastavení trestního stíhání a proč o něj v trestním řízení usilovat? [online] 17. 4. 2020 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://www.aknevaril.cz/blog/clanek/co-je-to-podminene-zastaveni-trestniho-stihani-a-proc-o-nej-v-trestnim-rizeni-usilovat>

NSZ ČR. Metodika k postupu státních zástupců při sjednávání dohod o vině a trestu. [online] Brno, 27. 1. 2023 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/wpcontent/uploads/2023/03/1-SL-111-2022.pdf>

OGL. Youth offending teams. [online] 2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/youth-offending-team>

PIRSTAN. Účinnější věznice i alternativní tresty. [online] 2023 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z: <https://www.piratiastarostove.cz/program/ucinnejsi-veznice-i-alternativni-tresty/#zdroje>

PMS. Mediace mezi obětí a pachatelem [online] n. d. [cit. 2023-04-06]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/letak_mediace.pdf

PMS. Parole. [online] n. d. [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/propachatele/parole/>

PMS. Resocializační programy [online] n. d. [cit. 2023-12-03]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/resocializacni-projekty/>

PMS. Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025 [online] 2021a [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/wp->

content/uploads/2021/09/2017_koncepce_pm_do_roku_20251.pdf

PMS. Trest obecně prospěšných prací v číslech. [online] 2021b [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-obecne-prospesnych-praci-v-cislech/>

PMS. Pravidla a standardy probační a mediační činnosti. [online] 2021c [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf

PMS. Mediace mezi obětí a pachatelem. [online] 2021d [cit. 2023-12-03]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/letak_mediace.pdf

PMS. Agendy Probační a mediační služby v letech 2018–2022. [online] 2023 [cit. 2023-12-03]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2023/03/statistiky_agendy_pms_2018-2022.pdf

PREUSS, Ondřej. Specifika trestu domácího vězení. [online] 25. 7. 2022 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://dostupnyadvokat.cz/blog/domaci-vezeni>

PROXIMA SOCIALE. Probační program [online] 2023 [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: <https://www.proximasociale.cz/programy-pro-deti-a-mladez/probacni-programy/>

RUBIKON. Aktuality. [online] 2021 [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/aktuality/programova-centra-pms-poskytuji-programrubikon-centra-punkt-rodina/>

RUBIKON. O nás. [online] 2023 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/kdo-jsme/>

RUBIKON. Historie. [online] 2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/historie/>

SOCIO.FACTOR. Evaluace projektu Na správnou cestu! II [online] 2021 [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/projekty_NSCII_evaluacni_zprava__prubezna_190529.pdf

VĚZNICE RÝNOVICE. Den mediace. [online]. 2016 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-rynovice/clanky/detail/den-mediace>

WAAGE. Über uns. [online] 2023 [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: <https://waagehannover.de/ueber-uns/>

Legislativní zdroje

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě).

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci).

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).